

TESI DOCTORAL

LA DESTRUCCIO DEL MON RURAL CATALA 1880-1980:
DE PAGESOS A OBRERS I CIUTADANS

Dirigida per: JOSEP TERMES I ARDEVOL

ANDREU MAYAYO I ARTAL

Febrer del 1989

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTORIA UNIVERSITAT DE BARCELONA

* El raïm de la fúria.

Els feliços anys vint es tanquen amb el crac de la borsa de New York i, a casa nostra, amb l'Exposició Internacional. La depressió econòmica nordamericana arrossegarà la resta de l'economia mundial i, fet i fet, no es reestructurà fins el 1945. El règim autàrquic imposat per la dictadura primorriverista apaivaguà la repercusió de la recessió a Espanya afectant, fonamentalment, el comerç exterior i el sector financer. En aquest sentit, els productes agraris adreçats a l'exportació foren els primers en patir les conseqüències i, entre ells, el vi.

Les exportacions catalanes de vi comú, segons càlculs de Pep Pujol, passaran de 1.293.000 hl. durant el quinquenni 1926-1930 a 700.000 hl. en el quinquenni següent. El fantasma de la sobreproducció tomà a planejar sobre les zones vitivinícoles. La mitjana del preu de venda de la carga de vi del període 1918-1935 és de 27,5 pessetes mentre el preu de cost es situa en 29, és a dir, una pèrdua de 1,5 pessetes per carga de vi.

"Les conseqüències econòmiques i socials de la depreciació del vi eren notòriament greus. Al Penedès, per exemple on la producció anual durant els anys 1925-1935 era estimada en un milió i mig de cargues de 120 litres, la venda a 18 o 20 pessetes la carga en comptes de 28 o 30 a què pujava el preu de cost implicava una pèrdua d'uns 15 milions de pessetes per collita. Aquest dèficit repercutia inevitablement en la capacitat adquisitiva d'una nombrosa massa rural, i el comerç i la indústria se n'havien de ressentir". (E. GIRALT, 1978, p. 17)

Els propietaris havien aprofitat l'avinentsa de la Dictadura per a càrregar els neulers, un cop més, a les esquenes dels parcers, és a dir, al·legaren la migradesa dels beneficis per tal de no realitzar les aportacions promeses. Els pagesos, doncs, lligarien les seves reivindicacions al desig de canvi de règim.

L'any 1929, a mal temps bona cara, s'encetà el costum d'elegir "Miss" i, dos anys després, els espanyols aclamaren una noia ben plantada amb barret frigi i franja tricolor. "La nina bonita" galvanitzà les il·lusions dels rabassaires i, a l'empar dels decrets relatius a la revisió de contractes, es presentaren prop de trenta mil demandes de revisió. Tanmateix, els jutges argumentant la manca de bases jurídiques de revisió per les parcel·les rebutjaren gairebé la totalitat de demandes amb un sec i contundent: "no té lloc a revisió". Només quedava el camí, des de la

perspectiva legalista esperonada per la Ur, de la reforma legislativa, és a dir, aprovà una nova llei de contractes de conreus que dongués satisfacció als rabassaires.

La qüestió rabassaire, i concretament la Llei de Contractes de Conreu, polaritzà les forces socials catalanes i desterrà la confrontació a caixa o faixa. El tema, sobretot des de la vessant legal i organitzativa (Ur), ja ha estat força ben explicat en diferents treballs i, molt especialment, en la tesi doctoral d'Albert Balcells (1968). Ara ens cal replantejar-nos les interpretacions i formular noves preguntes. I la primera, de sorprenent, és com s'explica que el problema de la terra esdevingués el rovell de l'ou d'una Catalunya on la població activa dedicada a la indústria i els serveis triplicava a l'agrària? Abans, però, fem-ne cinc cèntims de l'estat de l'agricultura catalana en la primera meitat dels anys trenta.

El problema social i polític dels rabassaires, sovint, ens ha amagat una realitat econòmica, si més no productiva, de l'agricultura catalana dels anys trenta caracteritzada per un més que notable desenvolupament i dinamisme. Almenys, això és el que es desprèn de l'anàlisi de les diferents estadístiques elaborades pel Servei Central d'Estadística de la Generalitat de Catalunya (15). El consum d'adobs minerals està ben per sobre de la resta de l'Estat i d'altres països en comparació, és clar, a la superfície territorial. La maquinària agrícola és un altre capítol on Catalunya palesa el seu avenç tecnològic destacant, l'any 1932, la presència de 522 tractors i 2.108 motors de gasolina i 2.744 motors elèctrics per a les instal·lacions de regadiu (16). Referent a la ramaderia, podem subratllar l'augment considerable del bestiar porcí (dels 277 mil caps de bestiar del 1929 passem a 425 mil el 1934) i de la llet destinada al consum en fresc (la producció total de llet passa dels 111 milions de litres el 1929 als 131 milions el 1933). El valor total de la producció anual agrícola i ramadera de Catalunya superava el miler de milions de pessetes (17). En aquest sentit, val la pena subratllar la tasca de la Unió de Sindicats Agrícoles.

La vinya, segons dades del 1934-35, ocupa una superfície de 261.872 hectàries, de les quals 5.712 encara no produeixen, amb una producció de poc més de quatre milions d'hectòlitres, que representa una valoració econòmica de cent milions de pessetes. Els cereals continuen sent el conreu més extens i de més gran vàlua econòmica. Els tubèculs, la producció frutera i les plantes hortícoles, així mateix, representen un valor econòmic superior a la vinya. Dit d'una altra manera, les patates donen més diners que el vi o només les avellanets s'apropen a la meitat del seu valor.

No cal donar-hi més tombes: la viticultura catalana estava ensorrada (18). La possibilitat de substituir la vinya per altre tipus de conreus topava amb greus inconvenients, alguns dels edafològics o climàtics, de caràcter econòmic i social. L'ampliació de l'àrea dels cereals, per exemple, implicava una forta inversió de capitals destinats a la maquinització que, de retop, reduïa la quantitat de mà d'obra. I els centres urbans-industrials no eren en condicions d'absorbir una nova onada immigratòria, ans al contrari, la ciutat de Barcelona presentava, a darreries del 1932, una desocupació del 10% de la població activa. Encara més, la lluita dels rabassaires-parcers per un nou repartiment dels fruits, passar del terç al quart, o fins i tot l'apropiació del total de la producció no solucionava, ni de lluny, la misèria dels viticultors. L'alternativa era, és clar, reduir els costos de producció però, per això, calia inversions de capital que ni els propietaris, amb magres beneficis, ni els pagesos, sota l'amenaça de desnonament, eren en condicions d'assumir, ni tant sols de plantejar-se.

Tanmateix, contràriament a la tesi d'Albert Balcells, no crec que el problema econòmic de la viticultura catalana fos la base de l'agitació social dels rabassaires (19). Durant mig segle, si més no, s'havia format una consciència de classe, en el sentit que li dona E.P. Thompson (20), que esperonava els rabassaires a un canvi profund de les relacions socials de les comunitats rurals i, en primer lloc, de l'estructura de la propietat. La idea-força "La terra pel qui la treballa" condensava tot un conjunt d'aspiracions que anaven més enllà del simple accés a la propietat de la terra. Significava, fonamentalment, restablir un nou ordre igualitari anorreat per l'actitud dels propietaris, amb la complicitat dels capellans i dels tribunals de justícia, i les relacions asimètriques amb el món urbà-industrial.

El problema econòmic, és clar, ajuda a la consolidació de la consciència de classe i a la vertebració social dels rabassaire, però, insistim, no és el seu motor. El punt de partida de la consciència de classe és d'ordre moral-cultural, és, si més no, el sentiment d'injustícia, de dur una vida miserable, mentre altres frueixen dels plaers del món. La literatura de l'època en va plena, d'exemples il·lustratius, des de la punyent novel·la de Sebastià Juan i Arbó Terres de l'Ebre (1932), fins el retrat del jove propietari realitzat per Prudenci Bertrana a L'Hereu (1931), ambientat a les terres gironines, o bé l'estudi psicològic acurat d'una comunitat rural, en aquest cas del Camp de Tarragona, fet per Joan Puig i Ferrer a El cercle màgic (1929) i refet en les seves sucoses memòries Camins de França (1934).

"Així, aquest home inerm tenia la vida dolça i mandrosa del propietari rural que no vol doblegar l'esquena (...) Cafetejar, llegir periòdics, politiquejar de llavis entora, era la manera de fer de propietari rural en aquella contrada (...) La seva existència

de trenta anys, els trenta anys que hipòlit havia corregut món i fet fortuna, se li resumien en un sol dia igual i lent (...) La seva inutilitat l'avergonyí. "Pobres propietaris rurals! -es digué- per no doblegar l'esquena, ens tomem coquins".

Aquest era el pare de Janet, el protagonista d'El cercle Màgic (el mateix Puig i Ferrer), i als seus ulls:

"El pare no treballa mai...Va ben vestit". Veia les botes, rosses, que cruïen, lluents sempre. Quan es feien una mica velles les donaven. "El pare va totes les tardes al cafè i sovint a Reus a sinar a la fonda. Si va al tros només és per veure com treballen els altres". Era curiós com es representava la vida de son pare. Els matins feia tertúlia a la botiga de l'apotecari on es reunien els senyors més brillants del poble. Sempre es llevava tard. Quan ell anava a estudi, el pare dormia. "Això només ho poden fer els senyors rics". Tenia la idea que son pare era un personatge, una autoritat. Abans era president de la Societat Agrícola "La Rella", ara també era de junta. "Els pobres no són res d'això, caven i van mal vestits"

Ja a la segona pàgina de la novel·la, Puig i Ferrer ens dóna la imatge malaurada dels jornalers

"Els jornalers, les mans a la butxaca, un tros de tapaboques al coll, la gorra fins a les orelles, anaven acotats, el nas tot moradenc allargat vers la llar nodridora, els ulls plorosos i coents, l'eina pesant a l'espatlla".

De les condicions de vida i de treball dels jornalers i arrendataris del Delta de l'Ebre i l'actitud dels propietaris Pere Sagarra ("Anteo") en fa cinc cèntims:

"...que en La Cava, pueblo de la comarca de Amposta, y dedicado, como éste, al cultivo del arroz, viven los campesinos en chozas miserables, impropias de gentes civilizadas, cómo las tierras son de unos señores que cobran precios exorbitantes por su arregio; cómo el campesino tiene que comprar las simientes al mismo propietario de la tierra; cómo éste es el que compra el arroz a bajo precio al campesino endeudado; cómo, asimismo, son del propietario las tiendas de comestibles y los cafés y cuanto hay en el pueblo. En fin, que el campesino, en La Cava y demás pueblos del Delta del Ebro, vive como un esclavo, como una bestia, y en mantillas de lo que constituyen las más elementales reivindicaciones sociales y obreras". ("SOLIDARIDAD OBRERA", 26-III-1933)

Els escrits dels rabassaires, com la realitat, supera amb escreix la literatura. Pere Puig Subinya, de Sant Hipòlit de Voltegrà, descriu els propietaris des de les planes de "LA TERRA" (15-X-1935) i els qualifica com "una classe inútil":

"Els nostres propietaris esmercen les nostres suors en una vida de vagància absoluta. La ignorància d'ells és una cosa clàssica. Hem vist en novel·les i obres de teatre, pintures d'aquests tipus, reixidíssimes, simbolitzant la taujaneria i gasiveria més completes. Ells sols saben caçar i anar amb dones pagades. Són maleducats, no saben parlar bé, ni dominar les seves passions". (citat per R. Vinyes, 1983, p. 103)

La literatura, els discursos o escrits, els records dels vells pagesos, la memòria col·lectiva, encara avui present, palesen amb escreix aquesta imatge de propietaris mandrosos, gasius i escanyapobres. Si donem un cop d'ull a "L'auca del mal propietari", editada per la Ur, en cap moment s'esmenta la crisi econòmica, la malvenda del vi o els costos de producció. La mare dels ous, com el mateix títol indica, és l'explotació del rabassaire pel MAL propietari, qui sense cap mena d'esforç reb uns beneficis, malbarats a ciutat, i que, al cap d'uns anys, recupera la possessió d'un ermot transformat en una vinya productiva.

L'imatge del mal propietari s'oposa, lògicament, a la del bon propietari. Qui seria, segons la concepció dels rabassaires, el bon propietari? Doncs, una persona que sap estrènyer'z el cinturó, que inverteix en la millora de la producció, o bé que a la fi del període contractual facilita l'accés del parcer-rabassaire a la propietat de la terra, ja que, nombroses vegades, li ha pagada amb escreix. Tanmateix, els propietaris majoritàriament feren costar a l'acció -a darreries del 1931 es comptabilitzaven 1.600 noves altes- en la batalla legal contra les reivindicacions pageses.

El mal propietari, doncs, és un venedor i un lladre. I això, als ulls dels pagesos, no és de llei. I si la llei del govern ho permet, no queda altra sortida que la revolta: visca la terra, mori el mal govern!

Els pagesos prendran consciència de la seva subaltemitat davant els (mals) propietaris, però també en el greuge comparatiu amb la civilització urbana. El fenomen de l'estiuieg, cada cop més estès, els posava en contacte directe amb una forma de vida que els treia de polleguera.

"Bien pronto los pueblos campesinos se verán inundados de familias ricas, generalmente de propietarios de las tierras y de parientes de propietarios. Señoras y caballeros bien educados vendrán a hacer alarde de su fortuna, con coches, modas y fiestas exóticas, de un modernismo sumamente extravagante y pretencioso. La nota característica es el "Sens-gêne", la desenvoltura de despreocupados que adoptan con la ridícula petulancia de especímenes archivilizados. Es la clase de ricos, que apura bebiendo en la copa de los privilegios, la sangre y el dolor que derrama la otra clase, la de los pobres.

L'AUCA DEL MAL

1. Un propietari dolent té una terra que és un ers.

2. L'amo a la rebassa al terç, que per a ell ja és massa.

3. Aquell ers que res valia ara tothom el voldria.

4. L'amo s'en va a Barcelona perquè la bressa ja dona.

5. L'amo es gaire el diner de v. que fa el rabasser.

6. Mentra aquest va suant dies i n. la treballant.

7. Comtu a amb el preut i li deu resiguir.

8. Va a casa de l'abogad i el suu desvolar.

9. La vinya que he plantat ja deu que tota ja de: seny.

10. Si alab és la llei farà mur però això és la llei del embut.

11. Fera, sulfata, contribució tot ho tunc de pagar jo.

12. I despres de tot pagar res no queda per arria.

13. I amb dolors, penes i planyes cauar i trist passa els anys.

14. Tot s'ha encarrit cada dia i fa impossible la vida.

15. Mes sense gaudi, r. afany l'amo rep el vi cada any.

16. I la vinya renovada és sempre més envellada.

17. El rabasser viu en pau com viu el que i l'ecrau.

18. L'amo que el té desinat banca el quig de la Ciutat.

19. Dance gràcies al rabasser té terra, vinya i diner.

20. Cinquante anys s'her s. i el contracte ja és f.

PROPIETARI

1. Si vulteu treure d'aquí no sou home, any butai

2. Jo tant un reu, segü contra els que criden com tu

3. Jo sou pobre i vell, no ho veu? Tinguis compaixió per Deu.

4. El fill gran que era a unidat cap a casa ja ha tornat

5. No vindreu en llagrimetes que jo que vull ser presoner

6. Aquí no atreureu ni amb la llei de sal i bar

7. La guerra l'ha salvat, no el perdut per un deval

8. El jutge del resultat falla amb la llei de l'edut

9. El que prenqui aquelles vinyes d'una vida de trist

10. El que prenqui aquelles vinyes com la prima el sal i bar

11. El que prenqui aquelles vinyes de contra l'any un partit

12. Pilla la llei de l'edut de l'any de l'edut

13. El que prenqui aquelles vinyes enllot de vi, treuà piny s

14. I per conatenció, e per por no es torna cap traïdor

15. De ranc i furia al senyor i ha de dar la extrema unció

16. Varietat, orquí, d'ors, tot es centra, pois, no res

17. Treballadors de la terra: Els governs que aquí patiu no guarden el que teniu i fan a l'Àfrica guerra

18. Si salvatges son allà més salvatges son aquí No veuen que han de morir la vinya, l'oli i el pà!

19. Amb aquesta bogeria, amb aquest terrabatlall, tan sols pel nostre treball s'aguanta Espanya avui dia

20. No, Pura lliedres! Germans d'ara en endavant Unió Tinguem tota resolució per a acabar amb els tirans!

(Font: Institut Municipal d'Història, Barcelona)

Para el campesino, los días de verano son días de tragedia: días de lucha formidable, que arranca a la Naturaleza los frutos sagrados con el esfuerzo titánico de sus brazos (...)

Y vienen las noches. Los mosquitos, esta plaga maldita de insectos, zumba su desesperante canción en torno de los cuerpos extenuados, y otra plaga, la de los ricos, para matar el ocio llenan el espacio de gritos y cantos. Música de gramolas y pianos hasta altas horas de la noche (...)

Lo que es inaguantable es que nos chupan el sudor y la vida estos parásitos humanos, que cada verano vienen al pueblo a irritar nuestra sensibilidad.

Esperamos llegar pronto un verano que les dispensemos tan cordial acogida, que no volverán más..."(J. TORRENTS a "LA BATALLA", 2-VI-1932)

Els rabassaires, a més a més d'una consciència formada històricament en una llarga tradició de lluita, comptaven amb una organització poderosa. La Unió de Rabassaires és més que un sindicat, és, bàsicament, un partit polític. En l'auca esmentada hi ha una vinyeta prou significativa que diu: "El noi que és més atrevit/ fa contra l'amo un partit". I segueix: "Porta la bandera enlaire/ de l'unió de rabassaires".

La Ur del 1931 no és la del 1922, ni tampoc la del 1936. La Ur, deiem, fou concebida pels republicans catalanistes com una organització capaç d'articlar els rabassaires de la circumscripció de Barcelona amb la finalitat d'assegurar-se una sòlida base electoral. I, en bona mesura, facilità el triomf de la candidatura de l'Erc a Barcelona-circumscripció -on hi eren presents candidats com Combrany i Aragai, estretament vinculats a l'Ur-, el juny de 1931. Aleshores, seguint l'esquema clàssic, podem deduir que la Ur fa les funcions de sindical agrària respecte l'Erc? No, ans al contrari, i tal com indicava el mateix Nònit Puig (dirigent rabassaire del Bages), era l'Erc la que anava darrera de la Ur.

A partir de la campanya endegada per la revisió de contractes de conreu, la Ur havia trencat els límits geogràfics de la província de Barcelona estenent-se a la resta de comarques vitivinícoles del Principat, principalment el Baix Penedès i el camp de Tarragona. Paral·lelament al creixement organitzatiu, de seccions i afiliats (al voltant de les 350 seccions i els trenta-cinc mil afiliats), es produeix la incorporació en la direcció de persones lligades a d'altres opcions polítiques, principalment al Boc. Encara més, dins de la divisió geogràfica del sindicalisme agrària dels anys trenta, la Ur manté excel·lents relacions amb la Unió Agrària de Lleida, influenciada pel Boc, i l'Acció Social Agrària de les Terres Gironines, dirigida per persones de la corda de la Usc i el Boc.

Mentre la Cnt, revilada el 1931, perdia plumes amb la creació dels Sindicats d'Oposició i volada després del fracàs insurreccional del gener de 1932 esperonat per la Fai. Paral·lelament, la crisi laboral desmobilitzà bona part dels treballadors industrials. En altres paraules, la Confederació perdé entre juny de 1931 i el maig de 1936 més de la meitat dels seus efectius (21). En canvi, malgrat les dissidències internes i la competitivitat de la Ur, la Confederació és consolidà en el Camp de Tarragona i el delta de l'Ebre. En el Congrés Regional de Camperols de la Cnt, celebrat a Vilafranca del Penedès el setembre de 1932, assisteixen cinquanta delegats en representació de més de 25.000 afiliats. Avancem que els dirigents pagesos de la Confederació eren petits propietaris i feren costat a les tesis trentistes. Ben mirat, les seves propostes, almenys d'acció immediata, coincidien en bona mesura amb la de la resta de sindicats agraris catalans.

En aquest sentit, Pere Sagarra, la pluma més brillant de l'anarcosindicalisme agrari -més conegut en el món de la premsa pel pseudònim "ANTEO"-, després de descriure el panorama sindical del camp català i concloure que la pluralitat sindical obeeix més a raons polítiques que no pas estrictament sindicals, proposarà la creació d'una única Federació Regional de Camperols, unitària i independent de les opcions partidistes, que podria aplegar a més de 100.000 pagesos i esdevenir la força social més important de Catalunya:

"Actualmente los campesinos catalanes se agrupan, primero, en la Unión de Rabassaires, que abarca, esencialmente, las comarcas barcelonesas del Penedés, Vallés, Bages y la Conca de l'Anoia; segundo, en la "Acció Social Agrària" que agrupa buena parte de los pueblos de la provincia de Girona; tercero, las comarcas de la provincia de Tarragona, afectas en todo a la CNT (...) y cuarto, los sindicatos de la provincia de Lérida, la mayor parte de los cuales están bajo la influencia del BOC (...)

Esta diversidad de organizaciones campesinas: ¿Obedece a intereses contrapuestos? No, de ninguna manera (...) lo que motiva el fraccionamiento del campesino catalán no es más que los intereses políticos de sus mentores y dirigentes que en muchos casos no son siquiera campesinos". ("SOLIDARIDAD OBRERA", 11-XII-1932)

Així, doncs, el món rural català presenta en els anys trenta un grau de politització, sindicació i conflictivitat social, superior a la de la ciutat. El desenvolupament i radicalització del sindicalisme agrari, en bona mesura, no pot destriar-se de la influència creixent del BOC, ultra de a la Unió Agrària de Lleida i l'Acció Social Agrària de Girona, a la mateixa Ur. La majoria de dirigents del BOC surten del món rural i, com el seu nom indica, és un partit que neix amb la voluntat d'incorporar, tot

fent seves les tesis bukharinistes, els pagesos a la vanguardia del moviment revolucionari. I és que el comunisme, com tantes altres coses, té arrels profundes en el camp català. Les anàlisis més lúcides de la qüestió agrària sortiran, sens dubtes, dels seus rengles. No debades, el sector del partit que el 1936 decidirà ingressar al Psoe ocuparà -primer Víctor Colomé i després Josep Torrents- la secretaria agrària.

El camp català pertot, des de les zones vitivinícoles fins el delta de l'Ebre passant pel pla d'Urgell, era en peu de guerra. Tots plegats, parcers-rabassaires, jornalers, petits propietaris, regants del canal d'Urgell, havien pres la falç al puny. L'Erc, plena de contradiccions internes (22), fugí d'estudi i quan intentà, a corre-cuita i desesperadament, readreçar la situació féu salat.

Per què l'Erc ajornà una qüestió tan urgent com la plantejada pels rabassaires? Balcells diu:

"Sobre aquesta qüestió només puc formular una hipòtesi, que és la següent: l'opinió equivocada de l'Erc que mentre no hi hagués Llei de Contractes de Conreu els page-sos tornarien a votar el partit de Macià a les properes eleccions, que es preveia que serien convocades pels últims mesos de 1932, perquè la situació a les Corts espanyoles s'anava deteriorant i els dirigents de l'Erc pensaven que, mentre la Llei no estigués decidida, podrien comptar amb el vot de molts pagesos que, en tenir algun tipus de vinculació amb la renda agrària, haguessin pogut votar per Acció Catalana o àdhuc per la Lliga Catalana". (A. BALCELLS, 1983, p. 153)

Aquí, al meu parer, Balcells l'encerta de plè. Com segueix explicant molt bé, l'estructura de la propietat del camp català havia canviat a causa de l'aparició de dos nous tipus de propietaris. Uns eren els membres de la burgesia industrial catalana que havien invertit en terres i uns altres eren del tipus sorgit de les professions liberals (metges o advocats) que havien heretat o comprat petites i mitjanes finques rurals. Aquests darrers, en general, participaven del projecte polític interclassista de l'Erc, però mantenien una actitud conservadora respecte a les reivindicacions dels rabassaires.

El raïm de la lúria posà l'Erc entre l'espasa i la paret. El nou partit, que governava a Catalunya, rebia, per un costat, la pressió dels rabassaires per tirar endavant una nova llei de contractes de conreu i, per l'altre, la pressió d'un sector important del partit per desnaturalitzar-la. Mentre, la Lliga i l'Incaï amenaçaven en trencar la baralla. Així, doncs, Macià i Companys feren tots els papers de l'auca. Josep Torrents, dirigent de la Ur i del Boc, vinculava, amb admirable perspectiva de futur, l'actitud dubitativa i equívoca de l'Erc amb el fracàs de la República i l'adveniment del feixisme:

"Sería pintoresca la política de los hombres de la Esquerza si no afectara tan directamente los intereses de los trabajadores del campo. Su juego es una divertida atracción de polichinelas empeñados en batir todos los recorrs de enchufismo (...)

El cinismo de sus líderes no tiene límites. Es un partido que ha perdido la cabeza atareado en la "dignísima" labor de llenarse los bolsillos. Hay que hacer públicas las insensateces de sus prohombres que con su política aventurera precipitan la caída de la República y preparan el terreno al fascismo..." ("LA BATALLA", 20-VI-33)

A darreries del 1933, l'Erc es trobava en un cul de sac. Després de l'ensu/siada de les esquerres a les eleccions de novembre(23), la Cnt es llença novament al carrer i les organitzacions polítiques i sindicals d'esquerra, amb l'absència de la Confederació, fan una crida per bastir l'Aliança Obrera. La Ur, que s'havia declarat el mes de setembre com una organització de classe, s'hi adhereix. Per postres, l'any traspassava el dia de Nadal.

Calia prendre una decissió i, sobretot, de pressa, ja que bona part dels consistoris es renovaven el 14 de gener (24). Companys decidí tirar pel dret i donà entrada al Govern de la Generalitat a la Usc. Precisament, Joan Comorera, secretari general de la Usc, ocuparia la Conselleria d'Agricultura i seria l'encarregat de defensar la polèmica Llei de Contractes de Conreu al Parlament de Catalunya. Companys, doncs, recomposava l'espai polític de l'Erc escorant-se cap a l'esquerra i assumint, tot i que parcialment, les reivindicacions dels rabassaires.

La Lliga convençuda de que la Llei de Contractes de Conreu era una volada de coloms de l'Erc, amatent el canvi de correlació de forces al Govern de l'Estat, decidí rentar-se les mans i no participar en el debat de la llei. Cal subratllar l'actitud de l'únic diputat de la Unió Democràtica de Catalunya, Pau Romeva, que participà activament en la discussió. La Llei de Contractes de Conreu fou aprovada definitivament l'abril de 1934.

"La Llei de Contractes de Conreu no era un robatori, com va dir l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, sinó que era una reforma agrària individualista, no col·lectivista, moderada i gradual. La introducció de la Llei diu que la seva finalitat político-econòmica era: "Convertir en propietari, dintre dels límits d'un patrimoni familiar, però econòmicament suficient, la totalitat dels pagesos de Catalunya i constituir d'aquesta manera una societat força estable, formada per homes lliures gràcies al fet de ser econòmicament independents". En definitiva l'Erc, anticlerical i aparentment radical, en afavorir la petita propietat no feia res més que coincidir amb les encíclicles papals, les quals, en defensar la petita propietat, proposaven un projecte de societat utòpic i anacrònic, perquè la tendència cap a la concentració dels mitjans de producció era ja irreversible". (A. BALCELLS, 1983, pp. 142-143)

La proposta de l'Erc anava adreçada, ras i curt, a possibilitar la vella promesa de "la caseta i l'hortet". No és posava en dubte en cap moment el dret de la propietat individual de la terra, ans al contrari, el fomentava bo i democratitzant-lo. El mateix Joan Comorera, deu anys després, reiterava el sentit de limitar només els drets abusius de la propietat.

"La Llei de Contractes de Conreu no fou una victòria político-econòmica decisiva, però sí una victòria positiva. Amb aquesta llei no foren alterats els principis jurídics tradicionals del règim de la propietat parasitària, la renda de la terra. Però fixà arrendaments justos en relació amb el passat immediat, corregí els abusos de la "masoveria" i de la "mitgeria", suprimí els sots-arrendaments, liquidà el problema de la "rabassa morta", establí el prototipus de contracte d'arrendament únic pagador en metàl·lic, afirmà la inamobilitat dels arrendaments, la venda obligatòria de les propietats i llur compra voluntària al cap de períodes fixos, obligà al pagament de les millores en el cas de ruptura voluntària o obligada dels contractes. L'extrema limitació dels drets abusius de propietat, puix això era en substància la Llei de Contractes de Conreu, creà els fonaments d'una nova economia agrària que assolí el seu màxim desenrotllament en el curs de la nostra gloriosa guerra per la independència d'Espanya i per les llibertats de Catalunya". (J. COMORERA, 1945, p. 9)

Si la Llei de Contractes de Conreu, doncs, no en tenia res de revolucionària, ans al contrari més aviat era moderada i mantenia els principis de la propietat privada, així com de la renda agrària, per quins set sous els propietaris posaren el crit al cel i trencaren la baralla? Insistir en la qüestió del repartiment de fruits és agafar el rave per les fulles. La hipotètica manipulació política per part de la Lliga seria tan ridícula com sostenir que l'agitació rabassaire obela a interessos electorals de l'Erc. Ara més que mai, Lliga i Esquerra anaven darrera dels esdeveniments i, concretament, dels enfrontaments sindicals, entre l'acsi i sindicats pagesos, i socials dins les comunitats rurals.

Propietaris i pagesos, l'estiu de 1934, ja no estaven per brocs, la lluita social era oberta i total. S'havia acabat el bròquil. I, en aquest sentit, la famosa Llei era una acció feta a pilota passada. Debades donar-hi més toms. Allò que era en joc era, essencialment, el domini i la direcció del procés social. En altres paraules, la revolució.

Si la presentació del recurs contra la Llei de Contractes de Conreu era una declaració formal de guerra era lògic que, després de la sentència favorable, els propietaris demanessin la rendició, sense condicions, del Govern de la Generalitat

i, en primer lloc, el control de l'ordre públic. El problema polític, segons el manifest de l'acsi (25), subsisteix, la conflictivitat al camp augmenta, i només els propietaris, que diuen representar la majoria, poden restablir el principi d'autoritat.

"Mes, com que per a restablir l'ordre jurídic pertorbat en els nostres camps, precisa que s'imposi el principi d'autoritat davant l'anarquia manifestada en constants atemptats contra la propietat, usurpant fruits, assaltant finques, envaint terres, desacatant sentències, burlant contractes i posant en perill la vida dels propietaris -algun ja caigut vilment assassinat- hem de fer també la declaració franca i clara que aquesta necessària imposició del principi d'autoritat no serà mai possible mentre l'ordre públic estigui en mans d'una oligarquia tan absorbent i despòtica com la que governa en aquesta dissortada Catalunya.

La congènita parcialitat del Govern de la Generalitat, en estar supeditat a un sol partit polític de tendència contrària a la de la immensa majoria de la regió catalana..."

No és la primera ni la darrera vegada que la burgesia catalana decidirà sacrificar, quan es vegi amenaçada per una revolució social, les llibertats i institucions nacionals. Així mateix, no serà la primera ni la darrera vegada que els sectors populars catalans lligaran l'emancipació social amb l'emancipació nacional. El 27 de setembre de 1934, "LA BATALLA" publicarà, a primera plana, un article colpidor de Josep Torrents titolat: "¡Guerra a los espías y traidores!". Sorpren, un cop més Torrents, per la seva lucidesa i perspectiva de futur, car pocs dies després esclataven els anomenats fets del sis d'octubre, segurament previsibles, però, menys, les seves conseqüències.

"Estamos en periodo francamente revolucionario. Los criminales del Instituto de San Isidro han precipitado los acontecimientos de una manera atropellada (...) ha (n) declarado la guerra a los campesinos de Cataluña (...) El hecho de no acatar la Ley de contratos y apelar a Tribunales y Gobiernos estraños, es incurrir, en tiempos de guerra social como los actuales, en un delito de alta traición que debe ser sancionado con la pena de muerte (...)

Estamos dispuestos a defender las libertades de Cataluña y de las demás nacionalidades oprimidas (...) La hoz que tanto nos han cantado los poetas místicos para vencer en torneos líricos y cursis de juegos florales, va a convertirse en realidad viviente.

Los cantos híbridos que insinúan hiperbólicamente la guillotina para las espigas y las flores, deben convertirse en cantos de guerra. Es hora de segarlos todos. O nosotros, los rabassaires, cortaremos la cabeza de los traidores, o ellos en un

futuro próximo nos colgarán de los postes del telégrafo. Dilema fatal. No seremos, pues, unos cobardes, ni pasaremos a la historia cubiertos de oprobio y vergüenza. Lucharemos y venceremos."

Propietaris i pagesos coincideixen en l'anàlisi de la situació -"anarquia manifestada...", diu l'acció; "període francamente revolucionario" o "tiempos de guerra social", diu Torrents- i en la solució: caixa o faixa! Per això, els propietaris demanen ajuda a la dreta espanyola i reclamen el control de l'ordre públic. I per això, els pagesos es preparen a defensar a sang i foc les institucions catalanes i una llei que, com indicava Comorera, obria les portes a una nova economia agrària, a un nou estat de coses.

El 6 d'octubre de 1934, amb la proclamació de la República catalana -tot i que d'acord amb les esquerres espanyoles per fer caure el Govern de l'Estat, ara amb la participació dels homes de la Ceda-, l'Erc fugia novament d'estudi, si més no era una fugida cap endavant sense solta ni volta. El president Companys féu el préssec, després és féu el cor fort. Debadés. La Cnt no digué pruna i els treballadors de la ciutat restaren bocabadats. Els sindicats, quan intentaren posar fila l'agulla, feren salat.

Un altre el gran arbre barceloní ens amaga el bosc català. Molt s'ha parlat i escrit del 6 d'octubre a la ciutat de Barcelona i, concretament, al Palau de la Generalitat o al local del Cadci, i gairebé res del que passava a les comunitats rurals. A tot estirar, hom parla d'espectació i d'oides amatents al telèfon o la ràdio. I, és clar, que tothom esperava el moment de pujar als camions i fer cap a Barcelona. Però, entretant, en alguns llocs, aprofitaren el revolt per a ensenyar les dents, si més no (26).

La repressió desfermada arran del 6 d'octubre, més enllà dels dirigents polítics i representants de les institucions, commocionà les zones rurals. Els pagesos ompliren les bodegues dels vaixells-presons, ioren desnonats de les terres i objecte d'escarni. Ricard Vinyes bo i comparant els processos de formació dels frontspopulars a França i Catalunya escriu:

"Tanmateix dues diferències irremediabls: la geografia

frontpopulista era a França urbana; a Catalunya les zones rurals havien protagonitzat la violència i el seu per: dona un caràcter rural diferenciatiu. Sobretot, però, mentre a París s'havia vençut, a Barcelona la total derrota marcava un camí genuí i dur. La repressió prendria la forma d'un escarment metòdic dirigit a impedir no solament la possibilitat de satisfer reivindicacions socials, sinó destinat a

escapçar la base en què s'havia bastit, l'autonomia nacional i la seva defensa social: la xarxa d'organitzacions cíviques i les institucions nacionals". (R. VINYES, 1983, pp. 92-93)

El mateix podríem afirmar, sobre el sentit de la repressió, a les zones rurals, amb l'afegit de la brutalitat característica de les comunitats tancades, guiada, en bona mesura, per la revenja personal. La violència i arbitrarietat amb la què els propietaris, acomboiats pels tribunals de justícia i les forces d'ordre públic, es conduïren aprofitant el clima de repressió és manifestada, fins i tot, en les recomanacions de moderació i prudència efectuades a la premsa pel mateix lloc. Així mateix, la Unió Democràtica posà el crit al cel implorant més seny que rauxa. Duran i Canyameres acusava d'intransigència als propietaris, sobretot els absentistes "aquells que de les terres només en saben les rendes que cobren". I Vila Abadal manifestava, per quan es girés novament la truita, que l'actitud dels propietaris no era de rebut:

"...no feien més que produir un malestar general en la nostra pagesia que faria molt difícil la solució del assumpte el dia en què fatalment es tornés a plantejar, ja que en aquell moment els propietaris tenien al seu costat la força coercitiva del poder públic, però no la consciència dels conreadors, que no creïen que fossin justes les prestacions que es devien als propietaris segons uns pactes mantinguts més per la violència del moment que per esperit cristià de justícia". (citat per A. BALCELLS, p. 345)

Com molt bé assenyala Vila Abadal, els propietaris gaudien de la força de la repressió però no la de la raó. Aquesta era a mans dels pagesos i és, sens dubtes, el que explica la forta resistència pagesa, caracteritzada per la rebel·lia, la solidaritat i l'organització. La resistència pagesa, seguint la tesis de Ricard Vinyes, fou una de les peces claus en la formació del frontpopulisme català.

Les pàgines de "LA TERRA" i d'altres publicacions, malgrat la censura, van plenes d'informacions que parlen de crema de collites, destruccions de ponts i carreteres, de resistència col·lectiva als embargaments, d'aldarulls populars, de manifestacions i detencions, de clausura de centres culturals i recreatius... De bell nou les comunitats rurals donaren mostres de rebel·lia individual i col·lectiva. Una rebel·lia "santa", tal com la qualificava des de la presó el president Companys, ara convertit, en paraules de Vinyes, en la primera figura del martirologi frontpopulista.

No va haver-hi, doncs, una submissió passiva; la reacció s'observa arreu i pren particular virulència per l'octubre de 1935, quan es feren efectius molts desnonaments. La consigna de la Unió va ser ben explícita: "Esgotar tots els mitjans i resistir". (R. VINYES, 1983, p. 120)

La solidaritat és el ciment més poderós de qualsevol moviment o organització. I aquests foren temps d'extraordinària solidaritat entre els sectors populars -recordem l'acollida dels nens d'Astúries- i, molt especialment, entre els pagesos. El tradicional costum de treballar col·lectivament les terres dels malalts s'amplià als represaliats. En molts casos el control social que imposaren els pagesos fou més efectiu que la repressió dels propietaris o la pròpia misèria. En aquest sentit, la via dels desnonaments sovint s'estroncà davant la negativa generalitzada dels pagesos d'accedir al conreu de les terres desnonades, ja que la recuperació de la possessió de la terra per part dels propietaris no era pel seu conreu directe sinó per a tornar-la a cedir en condicions més oneroses. Els que infringiren aquesta norma imposada pel codi moral dels pagesos foren els principals subjectes de la violència i repressió desfermada el juliol de 1936. Molt més que els mateixos propietaris. I és que mentre a un adversari se'l pot respectar, a un traïdor se'l passa per les armes.

La solidaritat enfortí, malgrat les condicions adverses, les organitzacions polítiques i sindicals d'esquerres. I lligà, com mai, les reivindicacions socials amb les nacionals:

"La revolució, no ha estat vençuda; ha sofert solament un entrebanc en el seu desenvolupament. L'odi contra l'imperialisme espanyol, contra la reacció i el feixisme és més fort que mai. La immensa majoria del poble català, totes les masses populars estan anheloses de lluita, volen acabar amb el terror militar i reaccionari, volen lluitar ara més que mai per la República Catalana, per l'aplicació de la Llei de Contractes de Conreu, per la llibertat de tots els presos revolucionaris, des de Companys fins el més humil treballador, per a impedir les penes de mort".
(27)

La Ur esdevingué el punt de referència de la majoria dels pagesos i el catalitzador de la seva resistència. Paral·lelament a la lluita sindical, destaca la gran activitat generada al voltant de la creació de noves cooperatives, així com l'absorció o adhesió de moltes altres, i la mutualitat d'assegurances. La Ur trencà definitivament el monopoli de la híbrida Unió de Sindicats Agrícoles en el moviment cooperatiu català i reforçà el teixit associatiu democràtic fora del control dels propietaris.

Les necessitats del moment, com escriurà Josep Calvet al pròleg del llibre de Nònit Puig, són les que determinen les funcions i l'abast de la Ur, sense reconèixer límits de cap mena. I, ara més que mai, assumirà la responsabilitat política de vetllar per la vida de milers i milers de pagesos. No endebades, la Ur participará directament en les candidatures del Front d'Esquerres, sense delegar a cap partit polític la defensa dels interessos dels pagesos, i Palmiro Togliatti, l'octubre de 1936, parlarà de la Ur com un partit pagès. L'editorialista de "LA TERRA" ho explica perfectament:

"Un fet molt important a remarcar amb motiu de la constitució del Front d'Esquerres de Catalunya és que per primera vegada en la seva història, l'organització rabassaire pren part en una lluita electoral, amb personalitat pròpia i inconfundible. Aquest és un esdeveniment de la més alta importància en el camp de la política catalana. Des d'ara, els camperols, lliures de tutelatges improcedents, intervenen personalment, directament, en els negocis públics i fan sentir la seva pròpia veu. Això, per a molts, serà una gran sorpresa. Fins ara s'estava acostumat a conèixer les necessitats i els afanys dels camperols a través d'intèrprets, més o menys fidels, que en la majoria dels casos trobaven en aquesta anòmala situació una magnífica i còmoda plataforma electoral. La declaració que anteriorment havia fet l'organització rabassaire d'ésser una organització de classe, no podia portar, en realitat, a altra conseqüència. Quan s'arriba a tenir consciència de la pròpia situació, vol dir que es comença també a saber pensar i parlar per compte propi.

Es veritat que per això ha calgut que entremig sobrevingués la terrible prova del 6 d'octubre. En aquest cas, hem d'estar encara contents, car això ha servit per a saber amb qui hem de comptar i quina és la pròpia força". ("LA TERRA", 1-II-1936)

La Ur, doncs, farà les funcions de partit polític, però revolucionari? Sovint s'ha citat Nònit Puig per a desmentir-ho: "La gerit de la Unió de Rabassaires no és revolucionària. Tot aquell que ho afirmi diu mentida o desconeix la psicologia peculiar del pagès català". Tanmateix, què és revolucionari? O de quina revolució parlem?

Rnció I

	habi- tants	nombre de desmo- naments	terra afectada (en Arees)
Vallès Occidental			
Castellbisbal	1.622	1	58,752
Cardenerola	3.026	1	—
Montcada i Reixac	7.240	39	231,332
Montcada (mas Rampinyo)	—	5	—
Palau-solità	1.451	2	61,2
Pollinyà	470	1	7,2
Ripollat	3.526	13	—
Rubi	6.730	2	46,8
Sant Llorenç Savall	1.606	1	14,4
Terrassa	47.416	5	223,2
total		70	
Vallès Oriental			
l'Armetlla del Vallès	1.036	10	23,4
Cardedeu	2.584	1	7,2
Granollers	14.053	1	10,895
la Garriga	3.440	19	117
la Roca del Vallès	1.467	1	129,6
Llerona	598	5	25,2
Llisch de Vall	555	1	3,6
Mollet	6.219	23	—
Parcs del Vallès	2.104	12	178,2
la Pobla de Montornès	840	42	524,049
Sant Fost de Campcentelles	949	1	—
Sant Pere de Vilamajor	727	1	61,2
Vilamajor	1.134	1	126
total		118	
Barcelonès			
Badalona	47.929	4	90,576
total		4	
Maresme			
Alella	1.652	1	3,6
Argentona	2.674	1	28,8
Cabrera de Mataró	1.162	1	7,2
Canet de Mar	4.984	1	—
Malgrat	4.607	9	30,6
Teià	1.573	1	14,4
Tiana	1.723	1	14,67
Tordera	3.406	10	—
total		33	
Baix Llobregat			
Collbató	492	2	—
Esparreguera	5.207	5	231,75
Gavà	6.309	1	16,6
la Palma de Cervelló	661	3	24,45
el Prat de Llobregat	9.107	8	96,577
Sant Boi de Llobregat	9.909	10	70,90
Sant Joan Despí	2.275	9	—
Sant Vicenç dels Horts	3.112	1	—
Viladecans	3.794	6	91,74
total		45	

Desnonaments regió I: 270

REGIÓ II

	habi- tants	nombre de desno- naments	terra afectada (en àrees)
Gironès			
Ferdils	1.002	2	—
total		2	
Alt Empordà			
Campmany	733	1	—
Espolla	751	3	12,008
total		4	
Baix Empordà			
Selva			
Riudarenes	1.189	1	—
Santa Coloma de Farners	4.533	9	—
Sant Miquel de Cloells	321	1	—
total		11	
Gerrota			

Desnonaments regió II: 17

REGIÓ III

Tarragonès			
Bonastre	545	3	—
el Catllar	996	34	1.134
la Nou de Gaià	399	2	—
la Secuita	951	9	—
Perafort	506	6	295,8
Roda de Berà	537	5	4.1,95
Salomó	722	14	561
Vilallonga	1.112	7	363,225
total		80	
Alt Penedès			
Avinyonet	1.377	5	78,3
Castellví de la Marca	1.619	19	—
Font-rubí	2.097	5	36,97
Gelida	2.359	5	98,57
Lavern	344	1	9,78
Mediona	1.830	3	—
Moja	848	4	195,75
el Pla del Penedès	1.112	3	104,4
Sant Llorenç d'Elortons	1.075	2	—
Sant Martí Sarroca (la Bleda)	2.536	3	417,15
Sant Pau d'Ordal	538	15	313,2
Santa Margarida i els Monjos	2.052	1	47,85
total		68	
Baix Penedès			
l'Arboç	1.599	7	—
Beivert	727	4	204,45
Calafell	1.818	9	—
Llorenç del Penedès	953	3	87,16
total		23	
Garraf			
Canyelles	414	1	—
Cubelles	760	5	421,95
Olesa de Bonesvalls	498	1	8,7
Sant Pere de Ribes	2.071	7	522
Vilanova i la Geltrú	17.494	10	—
total		24	

	habi- tants	nombre de desno- naments	terra afectada (en àrees)
Alt Camp			
Alló	482	25	—
Bràfim	905	2	—
Cabra del Camp	899	2	20,662
Mauilorenc	758	2	—
Nulles	490	21	478,5
el Pla de Manlleu	161	2	—
el Pont d'Armentera	790	1	174
Puigpelat	568	12	158,77
Vila-rodonà	1.668	43	652,87
		—	—
total		110	

Desnonaments regió III: 385

REGIÓ IV

Conca de Barberà			
l'Espuga de Francoll	3.255	16	221,85
Montbrío de la Marca	256	4	208,13
Pira	522	28	313,2
Rocafort de Queralt	650	24	674,4
Sarral	1.987	5	112,012
		—	—
total		77	
Ribera			
Benissanet	1.820	9	80,47
		—	—
total		9	
Priorat			
Porrera	1.002	6	239,25
		—	—
total		6	
Baix Camp			
l'Aleixar	870	1	—
Reus	27.417	14	830,85
la Selva del Camp	2.903	36	161,5
		—	—
total		51	

Desnonaments regió IV: 143

REGIÓ V

Montsià			
Ampostà	8.893	133	3.311,26
Terra Alta			
Batea	2.915	5	443,7
Corbera d'Ebre	1.901	2	—
Gandesa	3.282	26	1.405
Horta de Sant Joan	2.255	9	—
Prat de Comte	771	7	761,25
Vilalba dels Arcs	1.538	3	—
		—	—
total		52	
Baix Ebre			
Tortosa	37.023		
Al municipi de Tortosa els desnonaments es repartiren en els següents pobles:			
l'Aldem		29	—
Camaries		19	—
Camp-redó		7	247,297
l'Hostal dels Aïlls		17	587,56
Jesus i Maria		84	2.316,97
la Cava		7	119,62
la Palma		6	597,037
les Veles		1	12,615
Masdenverge		7	234,03
Paitrossos		30	772,342
		—	—
total		207	

Desnonaments regió V: 392

REGIÓ VI

	habi- tants	nombre de desno- naments	terra afectada (en àrees)
Osona			
Balenya	1.230	4	28,8
el Brull	457	5	360
Gurb de la Plana	1.836	3	—
Lluçà	781	5	—
les Masies de Sant Hipòlit	2.114	2	126
Orís	623	6	181,50
Oristà	1.501	11	—
Sant Bertomeu del Grau	620	1	126
Sant Hipòlit de Voltregà	1.885	1	112,24
Sant Julià de Vilatorrada	1.061	1	—
Sant Martí de Bas	291	1	28,8
Vic	15.398	7	—
	total	47	—

Ripollès

Palmerola	215	1	—
Sant Pau de Segúries	584	8	43,2
Sant Quirze de Besora	2.018	1	—
	total	10	—

Desnonaments regió VI: 57

REGIÓ VII

	habi- tants	nombre de desno- naments	terra afectada (en àrees)
Anoia			
el Bruc	937	2	26,1
Calaf	1.804	9	1.378,8
Calonge de Segarra	469	5	1.440
Castellfollit de Riubregós	414	1	242
Castellolí	548	3	—
els Hostalets de Pierola	1.119	4	—
Igualada	15.490	6	—
Jorba	747	6	226,2
la Moixosa	302	1	288
la Moixosa (Quadrells)		1	288
Odena	1.288	11	—
Piera	3.470	7	51,48
la Pobla de Claramunt	1.108	2	292,5
Sant Martí de Tous	1.121	3	132,67
Sant Martí Sengüesoies	567	1	378
Vallbona	746	1	1,8
	total	63	—
Bages			
Cardona	6.572	1	54
Castellbell i el Vilar	3.108	2	97,2
Castellfollit del Boix	849	1	—
l'Estany	457	1	104,4
Moià	2.229	6	100,8
Mura	401	1	—
	total	12	—
Berguedà			
Avià	2.180	2	82,8
l'Espunyola	555	3	190
Gironella	4.617	9	52,2
Montmajor	861	1	90
Olvan	1.424	6	342
Sagàs	506	4	234
la Vallidà	393	1	18
	total	26	—

	habi- tants	nombre de desno- naments	terra afectada (en àrees)
Solsonès			
Lladurs	695	4	957,6
	total	4	

Desnonaments regió VII: 105

REGIÓ VIII

La Noguera			
el Poal	742	37	—
	total	37	
Segrià			
Aimacelles	3.371	11	661,2
	total	11	
Garrigues			
Arbeca	3.212	13	—
	total	13	
Segarra			
Biosca	721	3	194,4
Guissona	1.844	2	756
	total	5	

Desnonaments regió VIII: 66

FONT: UNIO DE RABASSAIRES (1935)
RESUM: R. VINYES, 1983, pp. 107-115

* El nou estat de coses.

La creixent polarització social es manifestà amb tota cruesa durant la campanya electoral i en els resultats de les eleccions del 16 de febrer de 1936. Les opcions s'havien simplificat al màxim en dos grans blocs antagònics. No hi havia mitges tintes, ni gamma de colors per a escollir, només el vermell o el negre de la ruleta. I tothom apostà tot el què tenia, diners, il·lusions i, sobretot, por. Por al vermell del canvi i, ben segur, de la revenja. Por al negre de la continuació de la llarga nit repressora. Sota el mot d'ordre, de l'estat de coses present, és clar, s'aplegaren les forces conservadores, des de la Lliga fins Renovación Española. Sota les consignes d'Amnistia, Llibertat i Estatut d'Autonomia*, feren pinya els sectors populars i possibilitaren l'acord des de l'Acció Catalana fins la Cnt.

La victòria del Front d'Esquerres, i del Front Popular a l'Estat, significà l'alliberament dels presos polítics, la reposició dels ajuntaments democràtics i del Govern de la Generalitat, i el restabliment, per decret del 2 de març, de la Llei de Contractes de Conreu. Tanmateix, no es tancava un parèresi i es tornava a l'estat de coses d'abans del sis d'octubre. El temps no havia passat endebades. La repressió, com indicàvem més amunt, i la situació internacional havien creat les bases d'un nou estat de coses. En aquest context, el projecte populista i interclassista de l'Erc era una onada que moria, mentre emergia una altra onada frontpopulista, de classe, que qual·laria orgànicament en la formació del Psuc.

L'Erc, temerosa de perdre el carro del moviment, decidí aprovar diferents decrets, com la reposició dels pagesos desnonats, per tal de satisfer les exigències dels rabassaires, però aquests demanaven cada cop més. La sortida de Comorera del Govern de la Generalitat, a darreries de maig, significà l'acolliment definitiu de l'Erc. La Usc optava, sense embuts, per la confluència amb la Fc del Psoc, el Pcc i el Pcp, en la perspectiva de bastir un projecte polític que connectés amb les aspiracions majoritàries de transformació social. No debades, la Ur saludà efusivament el nou procés unificador.

Les resolucions del Primer Congrés de la Ur, celebrat a Barcelona a mitjats de maig, palesen el canvi experimentat pels rabassaires durant el bienni negre. El Congrés dictaminà sobre el règim de propietat: a) expropiació sense indemnització de la terra posseïda privadament i b) la terra: propietat col·lectiva de la Societat. Sobre el règim de treball s'aprovà: a) els fruits del treball per a qui els ha produït; b) creació de la unitat familiar de conreu a base de la reunió dels diversos trossos que avui conrea el pagès en una sola explotació, a la qual s'afegirà la terra necessària

per a mantenir tota la família, i c) creació d'explotacions col·lectives de règim cooperatiu allà on les condicions de conreu facin més econòmica aquesta forma d'explotació.

Es o no és, de revolucionari aquest programa? Sens dubtes, mai s'havia formulat amb tanta claretat i precisió els principis de transformació socialista de l'agricultura i el seu lligam amb les idees-força dels pagesos. El principi de socialització de la terra, bé col·lectiu, no és antagònic amb el desig de "la terra pel qui la treballa". El que crea riquesa no és la terra, sinó les formes d'explotació i, concretament, al costat de la tecnologia, el règim de treball. Així, doncs, la mare dels ous no és tan la propietat jurídica de la terra com els fruits del treball per a qui els ha produït. Encara més, s'aposta bo i considerant criteris de competitivitat econòmica per l'explotació familiar o bé per l'explotació col·lectiva.

La mateixa Cnt, ara reunificada amb la incorporació dels "trentistes", dirà el mateix tot esperonant les explotacions col·lectives. Les diferències, en tot cas, seran de concepció global del fet revolucionari. La Cnt al camp català -com veurem en un altre capítol- recollirà bona part de la tradició igualitarista de les comunitats rurals, les tesis Georgistes i la utopia d'una societat basada en el comunisme i el pes de l'agricultura.

"Precisamente una de las diferencias clave entre marxistas y anarquistas radicaba en el distinto papel que el campesino había de jugar tanto en el proceso de la revolución como en la futura sociedad que de ella saliera". (X. PANIAGUA, p. 35)

Hi ha, doncs, dues visions diferenciades de la transformació social però no tan allunyades en la realitat del que hom ha escrit, especulat i polemitzat. Ni la Ur serà la defensora aferrissada de la propietat privada i l'enemiga de les col·lectivitzacions, ni la Cnt procedirà a la col·lectivització obligatòria i la desaparició de les explotacions familiars. I això, tan en els papers com en els fets. El que hi haurà, i molta, és lluita per l'hegemonia del procés revolucionari. I enfrontaments, és clar, a cops sangnants.

El caràcter revolucionari de la Ur traspuarà en les resolucions del Primer Congrés, així com en el mateix ambient. D'antuvi, els delegats desautoritzen Amadeu Aragai, membre fundador, secretari general i ex-diputat de l'Erc, sota l'acusació, infundada o no, de corrupció. Paral·lelament a les sessions del Congrés, se celebrava l'assemblea ordinària de la Secció Social, dirigida per Pau Padró, al local del Cadci, i en un moments donat:

"se sent com un grup de cambrers, que en aquells moments iniciaven la seva vaga, passen pel carrer cantant l'himne obrer "La Internacional". Purcalles, de LLANÇA, proposa que en senyal de respecte i atenció, els delegats s'aixequin. Així es fa i alguns d'ells, amb el puny alçat, inicien també el cant de "La Internacional", que és seguit per un gran nombre de delegats que continuen fins al final". ("LA TERRA", 1-VI-1936)

Una escena il·lustrativa dels avenços en la consciència de classe dels rabassaires, vinculada cada cop més amb les aspiracions del conjunt dels treballadors. No era una reacció simplement emotiva, estètica o oportunista, sinó que ubeia al convenciment profund de la lluita indestruïble dels pagesos i treballadors en l'assoliment de les aspiracions comunes. La reacció de la Ur davant els recels de les formacions obreres i el confusióisme creat per l'Erc al voltant de les resolucions del Congrés fou immediata i taxativa:

"...s'ha dit i repetit que si al temps oportú les dretes i els propietaris haguessin concedit certes millores de contractes als conreadors, aquests avui ja s'haurien passat als partits de dreta, ja serien conservadors, ja actuarien de reaccionaris, ja defensarien els seus amos com ho fan els gossos ben alimentats. Quan es resolgui el problema rabassaire -un dia o altre s'haurà de donar-se per acabat- no tingueu por que, com ens pinten alguns, les classes pageses llavors satisfetes es tomin reaccionàries. Mirvarà l'odi entre propietaris i conreadors, això sí, però la reacció no s'apoderarà d'aquesta part avui tan esquerrana (...). Els proletaris de la terra necessitaran estar sempre units als altres per tal d'evitar l'explotació i aquesta unió és una de les necessitats essencials de les classes treballadores, no pas de les classes patronals reaccionàries. Hauran d'estar units en primer lloc per a evitar tornar a caure en el règim vell, és a dir, perquè la llei que els afavorirà sigui acomplerta. Hauran d'estar units per a conquerir nous beneficis, per a assolir ideals més complets que els que la llei concedirà, fins que tota la producció de la terra que treballin passi a les seves mans. I quant de treball i constància caldrà per a construir tot el que manca als camperols". (Idem)

Josep Torrents, futur representant de la Ur en el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, encara ho serà més, de taxatiu. Torrents defensarà, públicament i obertament des de les mateixes planes de "LA TERRA", la idea d'articular la Ur amb el projecte polític d'unificació de l'esquerra obrera. El text de l'article és tota una lliçó i el seu títol prou aclaridor: "Consciència de classe i consciència històrica".

"La Unió de Rabassaires de Catalunya està integrada per una classe social que no pot catalogar-se en les diverses posicions de l'escala petit-burguesa. (...) Lliur treball directe, sense participació de ma assalariada, fa dels rabassaires i llurs famílies uns productors directament explotats pels propietaris i comerciants.

Voler explotar el tòpic que els rabassaires pertanyen a les posicions petit-burgeses, sobre la base de les condicions de treball d'independència, es voler fer creure també que l'obrer que treballa per exemple a preu fet, gaudeix d'una independència amb les seves relacions de treball i consuetud pertany a la petita burgesia. (...)

Amb tals condicions pot dir-se que els rabassaires pertanyen a la petita burgesia? No. Nosaltres som obrers doblement explotats pels propietaris i la usura comercial i pertanyem de dret i fet als rengles del proletariat. (...)

L'experiència ens ha demostrat que la unitat fa la força, que per a vèncer el capitalisme, que és l'enemic comú de tots els explotats, cal oposar-s'hi amb moviments de conjunt. La Unió de Rabassaires és una força positiva a Catalunya però per si sola mai no assolirà l'emancipació dels que treballen la terra. Cal que la nostra força, perquè sigui efectiva, l'adjuntem a les altres forces del proletariat organitzat.

La Unió de Rabassaires per la seva constitució orgànica no pot ser altra cosa que una federació sindical de treballadors de la terra, en la qual caben tots els pagesos que viuen del treball de la terra sense explotar cap assalariat. La nostra organització no és confessional ni política, admet la lluita de classes i el socialisme amb les seves manifestacions purament sindicals.

La lluita de classes, que cada dia és més aguda, donada la polarització de les classes socials, fa que el nostre organisme, si vol lluitar amb eficiència i vol assolir l'emancipació dels seus afiliats, es fusioni amb una central sindical que el seu prestigi sigui la garantia més segura i eficaç d'arribar a la transformació del sistema capitalista per un sistema socialista.

Aquesta fusió o adhesió no implicarà pas la mort de la nostra personalitat. La personalitat de la Unió de Rabassaires serà cada dia més destacada com a federació d'indústria i podrà jugar un paper admirable en les lluites socials i polítiques que el proletariat lliurarà contra el sistema capitalista decadent (...) Els rabassaires i altres conreadors de Catalunya no vivim de fantasies ni de platonismes passionats, els pagesos vivim de realitats. L'experiència ens ha demostrat que la nostra organització no ha d'ésser l'apèndix de cap partit polític burgès, ni ha d'ésser tampoc una organització política amb pretensions

quixotesques. La nostra organització ha d'ésser una anella de la gran cadena obrera que escavarà en un pròxim esdevenidor el sistema capitalista...". ("LA TERRA", 15-VI-1936)

La Ur no desaparegué, ni s'adherí a cap central simfical, tal com proposava Torrents (pensava potser en la Ugt, tal com féu posteriorment el Cadci?). La Ur mantingué la seva independència i seguí jugant el paper de partit pagès. Malgrat això, la Ur esdevingué una anella important de la nova correlació de forces generada el juliol de 1936, amb la participació directa en els comitès antifeixistes, primer, i els nous consistoris, després; i la seva identificació amb el projecte polític del Psuc fou ben palesa, la majoria dels seus dirigents optaria per adherir-se al partit.

La revolució necessita, com diu Torrents, disciplina, fermesa i, sobretot, intel·ligència. Una proposta de la raó, com ho és la revolució, s'ha de construir amb més seny que no pas rauxa.

"No tan sols una contribució de sang, per a vèncer cal també un esforç intel·ligent i disciplinat per a organitzar el nou sistema de justícia. La Unió de Rabassaires ha de multiplicar les seves energies per a posar-se a to amb els esdeveniments. Som nosaltres els que hem d'assegurar la prosperitat del nostre poble. Som nosaltres els que hem de controlar la vida econòmica de Catalunya. Som nosaltres els que hem de salvar la revolució triomfant. Som nosaltres també els que hem d'estabilitzar el nou estat de coses infantat pels obrers i els pagesos.

Mai com ara no ha estat necessària la disciplina i la fermesa. Els pobres d'esperit, els pusil·limes, els covards que no puguin comprendre això, no són dignes del nou món que ha nascut...". ("LA TERRA", 15-VIII-1936)

La revolució, el nou estat de coses com l'anomena Torrents, significa controlar la vida econòmica del país. El control de la producció agrícola, de la distribució i del mercat, serà la preocupació prioritària de la Ur. A darreries del 1936, el Govern de la Generalitat, a proposta de Josep Calvet, president de la Ur i Conseller d'Agricultura, decreta la constitució de la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya, que suposa d'antuvi la fusió dels sindicats adherits a la Usa i a la Ur, així com de qualsevol altra procedència. El projecte de la Fesac era la consolidació d'un únic sindicat agrícola a cada poble, federat a escala comarcal i nacional. El projecte polític, però, era el control dels productes agraris per part de la Generalitat. La Cnt, malgrat l'acceptació global del projecte, manifestà reiteradament la seva oposició a un organisme que posava país a la roda de les col·lectivitats agrícoles, a la seva gestió i autonomia, i el seu recel pel seu caràcter heterogeni, que facilitava la infiltració i l'abropluc a gent reaccionària.

Els pagesos, al costat de la seva sindicació col·lectiva al sindicat (cooperativa) agrícola del poble, podien elegir entre tres opcions sindicals de classe: la Ur, la Cnt i la Ugt. La Ur, el juliol de 1936, era la força hegemònica amb 50.000 afiliats. Tanmateix, la Cnt creixé amb rapidesa durant els primers mesos de la revolució arribant a comptabilitzar, a principis del 1937, prop de 60.000 afiliats distribuïts en cinc-cents poblacions. La Federació de Treballadors de la Terra-Ugt passà del no res a 30.000 afiliats, el gener de 1937, i, després del nou ordre revolucionari, el juliol de 1937, donava la xifra de quatre-cents setanta sindicats i 58.000 afiliats. Malgrat tot, la força numèrica era de la Ur que, en la mateixa data, comptava amb sis-cents sindicats i 85.000 afiliats. La Cnt, lògicament, anava a mal borràs (28).

El desenvolupament de la Fesac a partir de gener de 1937 i els fets de La Fatarella, del mateix mes, són la clau de volta de la hegemonia sindical i política al camp. El diumenge 24 de gener, uns pagesos de La Fatarella es revoltaren contra la col·lectivització forçosa imposada pels homes de la Cnt tot desarmant-los sense que es registri cap lesionat. Amatent a la informació de què a La Fatarella havia tingut lloc una insurrecció armada de la "quinta columna", Aurelio Fernández, secretari de la Junta de Seguretat Interior, i Dionisio Eroles, Cap dels Serveis d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya, ambdós de la Cnt, decideixen enviar les patrulles de control i els Guàrdies d'Assalt per tal de restablir l'ordre. Entretant, es concentren al voltant del poble gent armada mobilitzada per la Cnt procedent de les comarques veïnes, així com de poblacions tan allunyades com Vimodí o L'Hospitalet del Llobregat.

Els pagesos temerosos de les represàlies es fan forts dins el poble i repelen l'atac d'assalt provocant un mort i un ferit. Tanmateix, adonant-se de la presència dels Guàrdies d'Assalt, decideixen aturar el foc i lliurar-se als cossos de seguretat de la Generalitat de Catalunya. Sota la impressió de les baixes sofertes, els assaltants aprofiten la confusió per revenjar-se obrint foc a discreció. A les desenes de baixes del primer moment, cal afegir l'afusellament al cementiri de vuit persones, la majoria afiliades a l'Erc, Psuc i Ugt. Tot plegat, es comptabilitzaren una trentena de morts.

Els comunicats dels diferents partits polítics i sindicats reivindicaran la tradició progressista i esquerrana dels assassinats i reclamaran justícia. El Psuc, malgrat la duresa de la declaració pública realitzada pel Comitè Central, intentarà treure ferro a la situació apaivagant els ànims, principalment de les rodalies, i apel·larà al manteniment de la unitat antifeixista i a la unitat d'acció Cnt-Ugt. "La Sol" qualificarà els fets de tragèdia que ha de servir de lliçó per a tothom. "CAMPO", el portaveu de la Cnt del camp, demanarà que els fets no es facin servir d'excusa per a iniciar una ofensiva contra el procés col·lectivitzador. Tanmateix, fou així.

La lluita per l'hegemonia de la revolució al camp català fou extremadament violenta. Els fets de La Fatarella són els més luctuosos, però cal no oblidar tampoc els fets de Riudarenes, La Garriga, Sant Martí de Centelles, l'assassinat, el març de 1937, de Jaume Brucet i Gelmà, president de la Ur i secretari local del Psuc de Maçanet de la Selva. Josep Torrents, en aquesta conjuntura, publicà un altre article prou aclaridor, titolat, precisament: "Quins són els revolucionaris?"

"El fet d'ésser partidari d'un sistema determinat de treball al camp, fa que alguns vulguin reconèixer un major revolucionarisme a les seves tàctiques. Cal parlar-ne. Els tòpics de diccionari no resolen cap problema. Són els fets. Són els resultats

d'una o altra política el que compta i el que pesa en els destins dels pobles (...) El problema de la terra cal tractar-lo amb serenitat i honradesa. Els partidaris de la col·lectivització acusen de petits burgesos els que preconitzen el treball familiar. Aquests s'esforcen en demostrar l'error d'un sistema de treball prematur. Uns i altres persegueixen segurament els mateixos objectius. Guanyar la guerra i salvar la revolució. Cal saber quins són els més revolucionaris. Cal saber els que treballen d'una manera més eficient! Nosaltres creiem que avui el pagès més revolucionari, el més constructiu és aquell que fa produir una major quantitat de productes a una hectàrea de terra i fa rendir la producció a raó de cent amb unes despeses que no arriben a cinquanta. En canvi, el pagès que amb una hectària de terreny porta unes despeses valorades en cent i fa donar un rendiment de cinquanta per més que cridi no ens convencerà que sigui revolucionari (...)

El pagès que treballa familiarment la terra, que no explota ningú, que sols s'explota ell mateix, no es pot qualificar de burgès. La terra és un instrument de treball. "La terra pel qui la treballa". Aquesta consigna que fins el 19 de juliol havia estat ultrarevolucionària, ha caigut en desgràcia. La terra és de tots, és cert, però els fruits de la terra han d'ésser d'aquell que la conrea. Amb això els pagesos es donen per satisfets (...)

Malversar energies a la reraguarda. Complicar la vida en aquests moments de perill. Acumular odi i recels. Crear-se enemics innecessàriament. Enverinar l'atmosfera amb l'antipatia general dels treballadors del camp, no és pas fer obra revolucionària. Podríem donar-nos aquest luxe en circumstàncies normals, però fer-ho en aquests moments és propi de folls i maniàtics...". ("TERRA LLIURE", 1-IV-1937)

La Confederació, a Catalunya, malgrat apostar sense embuts per la socialització de la terra i les col·lectivitats agrícoles, respectà en tot moment les explotacions familiars. No endebades, el procés col·lectivitzador al nostre país fou voluntari i, sovint, participaren conjuntament pagesos adscrits a les diferents centrals sindicals. Les col·lectivitats agrícoles, a criteri de la Cnt, havien d'assolir una triple finalitat: augmentar la productivitat, redistribuir la riquesa i planificar l'economia a escala municipal. Ramon Porté, responsable del Comitè Regional de Camperols, ho manifestava solemnement en la intervenció al míting de clausura del Congrés extraordinari de la Cnt-Catalana, celebrat el febrer de 1937:

"Cien años atrás la colectivizaciones no hubieran podido realizarse, porque no se contaba con medios mecánicos. Hoy, sí, porque disponemos de la mecánica, de la técnica, y de la química, gracias a las cuales se obtiene el máximo rendimiento con el esfuerzo mínimo. (...)

Estamos persuadidos de que para los intereses generales de todos hace falta que la tierra produzca el máximo rendimiento. No queremos que se obligue a los campesinos a colectivizarse, pero sí deseamos que se les explique los motivos que nos inducen a adoptar la colectivización. Nos interesa poner a la consideración de quienes aducen que no se puede obligar a los campesinos a que abandonen la tierra el hecho de que, en la época de predominio del capitalista, no se creyó oportuno respetar esta supuesta interpretación de la libertad. Si en aquel entonces se hubiesen tenido que respetar tales criterios particulares, ni tan sólo hubiera sido factible hacer las indispensables carreteras, puesto que al tomar los terrenos para ello se iba contra el consabido derecho de propiedad de los campesinos afectados.

Nosotros estimamos que en la distribución y ordenación de las tierras han de ser los Municipios quienes realicen este menester. Existen Municipios en los cuales hay un excedente de tierra de la que pueden cultivar; por otra parte, los hay donde falta bastante para que puedan ocuparse quienes a ella se dedicarían. Esta arbitrariedad debe de concluir, hay que darle una solución."

Les col·lectivitats maldaven per la desaparició de l'auto-explotació dels pagesos, amb la racionalització del treball i la implantació de les jornades de vuit hores, alhora que per incrementar la producció. I això, només era possible amb un augment de la productivitat. En aquest sentit, cal destacar els esforços de les col·lectivitats en la millora tecnològica, el consum d'adobs i la introducció de maquinària.

Ha estat un lloc comú criticar les col·lectivitats per una menor productivitat respecte les explotacions familiars, tal com ho insinuava Torrents en l'article esmentat anteriorment.

Ves per on, la discussió entre concentració de la propietat, d'explotació capitalista, i manteniment de la petita propietat, d'explotació familiar, es planteja ara per l'altra cantó, és a dir, entre aquesta darrera i la concentració planificada de la propietat, d'explotació col·lectiva.

Quins són els revolucionaris? Des del punt de vista productiu, qui produeix més i millor?, la resposta és complexa, ja que les necessitats i les conseqüències de la guerra distorsiona l'anàlisi. Per un costat la producció agrícola global durant la revolució minvarà respecte als anys anteriors. Tot amb tot, hauriem de considerar la substitució de conreus, vinya principalment, per d'altres, arrels i tubèrculs; la pèrdua de braços joves emprats en el combat i de superfície a partir de l'abril de 1938.

El desenvolupament de les col·lectivitats s'estroneja a començaments del 1937. La sindicació obligatòria i la creació de la Fesac posa fora de joc a les col·lectivitats del control dels "inputs" i "outputs" i, no cal dir, de l'obtenció de recursos financers necessaris per la millora tecnològica. Paral·lelament, l'arribada de refugiats procedents de la resta de l'Estat, generalment acollits per les col·lectivitats, repercuteix en la viabilitat econòmica d'unes explotacions cada cop més a mans de vells, dones i infants. Així, doncs, Torrents té raó, però la trampa.

Poca cosa: podia esperar-se de les col·lectivitats, mancades de suport polític i econòmic, davant l'ofensiva de la Fesac. El somni col·lectivista s'esvani l'estiu de 1937, tot i que moltes col·lectivitats mantingueren la seva existència fins a la fi de la guerra. La revolució social havia estat esclafada, a parer de la Cnt, pels tancs sindicalistes del Psuc. A l'Aragó ho seria pels tancs del Lister. Els comunistes foren els encarregats d'imposar un nou ordre al camp espanyol -recordem que un dels pocs ministres comunistes del gabinet Negrín fou Vicente Uribe, ministre d'agricultura- i català. Victor Colomé, responsable agrari del Psuc, presentava un informe a la Primera Conferència Nacional del Psuc sobre la situació agrària amb el títol: "La terra i els seus fruits per a qui la conrea". El Psuc no renunciava al principi ideològic col·lectivitzador però afirmava que no es donaven les condicions objectives, és a dir, mancava una industrialització al camp català. I, per tant, passà a defensar el model de l'explotació familiar dins d'un marc de cooperació obligatòria.

"Hi ha hagut companys que han investit d'una manera decidida contra les col·lectivitzacions. Molta cura, companys! En el cas actual, nosaltres, que som marxistes, vèiem des d'un principi, per la doctrina marxista, i després, per la gran experiència de la revolució russa, que les col·lectivitats fracassarien, perquè no tenien ni les condicions objectives ni les condicions subjectives. No es donen les condicions objectives perquè no hi ha industrialització al camp. I no es donaven les condicions subjectives perquè per a funcionar bé una col·lectivitat i que el seu rendiment sigui superior al conreu individual, al conreu familiar, és necessari que hi hagi abundància de mecànics per a manejar la maquinària, que hi hagi afluència de tècnics agrícoles, que hi hagi una forta minoria de camperols capacitats i que la majoria desitgi la col·lectivització. I quan coincideixen aquestes dues condicions essencials, la qualitat i el rendiment del treball serà superat, i serà quan la col·lectivitat podrà tenir èxit, i amb menys treball i menys esforç i dolor, es podrà produir més que amb el conreu familiar.

Però mentre s'obtenen aquestes dues condicions, nosaltres també diem: alerta, companys! Alerta, si no voleu incórrer en equivocacions. Si algú volgués tirar endavant, que hi vagi. Que hi vagin els que voluntàriament vulguin anar-hi. Que es respecti la voluntat i l'espontaneïtat dels camperols. Els que no vulguin anar-hi no els forcem de cap de les maneres."

Un mes més tard, la Crt responia amb un míting massiu al Price, on Porté denuncià amb pels i senyals els atacs contra les col·lectivitats i reclamà la immediata creació del Consell d'Agricultura per tal de solucionar el reguitzell de conflictes. A l'acte era desplegada una pancarta que deia: "La comarca del Barcelonès amb 3.670 afiliats produïm el màxim, si ningú molesta". Finalment, el setembre de 1937, es constituí el Consell d'Agricultura, depenent de la Conselleria, sota la presidència del dirigent rabassaire Pau Padró (29). Tanmateix, els representants de l'Esquerra i Acció Catalana bloquejaren la seva activitat i esdevingué paper mullat. A la desesperació de la Crt, ara s'afegia la impaciència del Psuc, sobretot després dels entrebancs que trobava l'aplicació del decret de redistribució de terres, segons el qual serien distribuïdes entre els pagesos les terres dels facciosos, primer, les que no tenien menadors, segon, i les sobrants dels conreadors, en darrera instància. Torrents, aleshores secretari agrari del Psuc, no es mossegà la llengua:

"Si bé hi ha una Comissió de Responsabilitats que funciona bastant acceleradament, són molt pocs els propietaris que han estat declarat incursos en responsabilitats als afectes de l'expropiació de terres (...) No obstant, de feixistes, al camp català, n'hi havia molts. Que ho diguin, si no, els pagesos perseguits per haver-se acollit a la Llei de Contractes de Conreu; que ho diguin els pagesos desnonats de llurs terres i tota la pagesia que hagué de retornar als propietaris facciosos, per la força, la part d'unes collites que s'havia quedat en virtut d'una llei del Govern legítim de la generalitat; que ho diguin els centenars i milers de pagesos empresonats en els vaixells i les presons per haver-se aixecat el 6 d'octubre en defensa del Govern de Catalunya. Que ho diguin ells. Malgrat tot els antecedents que comproven d'una manera manifesta l'existència de nuclis de propietaris feixistes al camp de Catalunya, la Comissió de Responsabilitats s'entesta a no trobar-ne cap". ("TREBALL", 19-XI-1937)

El mateix Torrents, a darreries de desembre, s'adreçaria a les centrals sindicals agràries, Ur, Crt i Fitt-Ugt, demanant una més efectiva unitat sindical davant el perill contrarevolucionari. L'escassetat de queviures amenaçava la ciutat i la Fesac feia mans i mànigues per tallar l'especulació dels productes agraris. Debades.

L'ocupació militar de Catalunya anorà definitivament la revolució i la repressió -afusellaments, exili, terror i misèria- tallar de soca-rel les bases de la transformació social. Al capdavant, el règim franquista no féu distincions entre projectes revolucionaris i tots plegats, col·lectivistes i petits propietaris, hagueren de pagar els plats trencats. No havia estat possible ni la utopia col·lectivista, ni la utopia de les explotacions familiars autosuficients. La utopia, comptat i debatut, de "la terra pel qui la treballa" s'esvania per sempre. La terra tornava als propietaris, si més no part dels fruits, car tornaven a treballar per compte d'altri. Ara només els quedava el regust amarg de la derrota, la ràbia o l'èxode (la gran vaga) a ciutat.

NOTES CAPÍTOL V. DE LA CRISI AGRÀRIA A LA REVOLUCIÓ

1) Archivo del Ministerio de Agricultura, Fondos S. XIX, sig 7, carp. 11. Carta del Ministro Plenipotenciario de S.M. en Londres a Ministro de Fomento, 23-VII-1879. Una altra bona mostra de la informació puntual de la situació internacional és la carta adreçada pel cònsul de Burdeos, el 24 de febrer de 1881.:

"La producción de vinos en Francia en el año de 1880 ha sido superior en cerca de tres millones de hectólitros á la de 1879, pero inferior en cerca de ventiun millones á la media de los diez años últimos (...) Para suplir el déficit de las dos últimas cosechas ha tenido que recurrir este comecio al extranjero en escala superior á lo que antes lo hacia, así es que la cifra de las importaciones de vinos en Francia que antes de 1878 no llegaba a 2.000.000 de hectólitros se elevó á cerca de 3.000.000 en 1879 y a más de 7.000.000 en 1880. España es la nación que ha contribuido en primer lugar á estas importaciones pues en 1878, surtió a los distintos mercados con 1.439.377 hectólitros, en 1879 con 2.251.527 hectólitros y en 1880 con la respetable suma de 5.137.057 hectólitros, de los que a la plaza de Burdeos han venido 644.543 hecto. en este último año. La nación que mas vino ha importado (sic) á Francia después de España, ha sido Italia, que en 1878 importó 195.000 hectólitros, en 1879, 540.000 y en 1880 1.600.000..."

2) Idem, sig 9, carp. 24. La protesta es signada per Marquès de Camps, en qualitat de President, i Andrés de Ferran, secretari general, el 10 de juliol de 1883. Destaca en l'encapçalament de la instància la definició en dos frases de la finalitat de l'acció: "Mejoramiento de la agricultura, defensa de la propiedad rural" (El subratllat és del document)

3) Antoni de Magrinyà, comissari d'agricultura, publicava al diari tarragoní "LA OPINION", el 24 de març de 1878, un article tronat on pregonava la impossibilitat de reproducció de la fil·loxera a Espanya. La pròpia Junta d'agricultura, indústria i comerç de la província de Tarragona desautoritzà públicament l'esmentada opinió i edità diferents manifestos advertint dels perills de la plaga.

4) Els aldarulls arran de la penetració de la fil·loxera i el impost de consums són estudiats en el capítol VIII.

5) Les fonts utilitzades han estat, principalment, els informes de les comissions de defensa de la fil·loxera, reconvertides pel Reial Decret de 29 de juny de 1892 en seccions de plagues del camp, dipositats en l'arxiu del ministeri d'agricultura (Fondos del s. XIX, sig. 15, 17, 18, 19 i 22). Així com, la recopilació publicada pel mateix Ministeri de Foment, La invasión filoxérica en España y estado en 1909 de la reconstrucción del viñedo. 1911.

6) La data del primer informe de la "Comisión docente ambulante de defensa contra la filoxera de la provincia de Gerona" és del 20 de maig de 1891 i la del segon del gener de 1892. Ambdós detallen les dades municipals i són signats per l'enginyer-cap Nicolás García de los Salmones. Aquest mateix enginyer publicarà l'any 1893 un llibre sobre la invasió fil·loxèrica a Espanya, en el qual dedicarà un capítol a la província de Girona (pp. 193-198).

7) La distinció entre vinya envaïda i destruïda per la plaga fil·loxèrica no és endebades, car entre la penetració de l'insecte a les arrels i l'esmoreïment definitiu del cep hi ha un termini aproximat de quatre anys.

"Res no s'observa a l'exterior de les vinyes fil·loxerac' el primer any de la contaminació. Solament examinant les arrels es poden comprovar l'existència de l'insecte. Al segon any, les vinyes mantenen llur verdor, però la pampolada, les sarments i els raïms, mostren un descoloriment i, de lluny estant, es veu allò que els entesos anomenen la "taca d'oli" formada pels ceps que constitueixen el focus malalt. El tercer any es presenten seques les fulles més petites, les sarments són reduïdes i esquistades, els raïms raquítics, i no arriben a la maduresa. Les clapes de ceps afectats es destaquen molt visiblement. El quart any, les plantes del centre de la clapa, que són les inicialment contaminades són seques i, si algunes treuen algun brot, en avançar la temporada s'assequen. Al seu entorn són visibles, sense constituir cercles, els ceps que estroben en la segona i tercera anyada de la infecció". (J. IGLESIES, 1966 p. 9, nota 2)

8) L'expedient d'indemnització de Joan B. Vidal ens permet esbrinar el cost dels tractaments anti-fil·loxèrics:

* Pel producte líquid de les 55,62 àrees

de vinya fil·loxerada..... 78,42 pts.

* per una any sense fer-la servir..... 21,69 pts.

* Per tres jornals durant l'any de guaret

forçat per tal de que s'evapori el sulfur.... 19,50 pts.

119,61 pts.

Pel 3% d'"afección"(sic) 3,58 pts.

123,19 pts.

Les despeses, doncs, són de poc més de dues pessetes per àrea i de 0,05 per cep. (Archivo del Ministerio de Agricultura-Pesca y Alimentación, Fondos del s. XIX, sig. 22, carp. 3)

9) Vegeu: AUDIENCIA DE BARCELONA, Datos para el estudio del estado de la propiedad inmueble en España(Cataluña). Extracto-resumen de las memorias de la Audiencia de Barcelona.

(Dec aquesta informació a Ramón Garrabou)

10) Josep Colomé ha quantificat els contractes de parceria registrats als protocols notariais de Vilafranca i dóna la següent sèrie:

Décades Núm.de contractes

1841-50..... 3

1851-60..... 43

1861-70..... 52

1871-80.....	9
1881-90.....	113
1891-1900.....	89

11) Les cites, i bona part de les idees, sobre la industrialització de l'Osona són estretes de la comunicació presentada per Joaquim Albareda i Jordi Figuerola al Taller de treball "Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració(1875-1923)", Lleida, juny de 1987, amb el títol "Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual". (vegeu també: J. ALBAREDA, La industrialització a la Plana de Vic, Vic, 1981)

12) Archivo Histórico Nacional (Madrid), Serie A, Gobernación, Orden Público, Ligall núm 57, carp. 24.. Sobre els conflictes socials d'aquest període vegeu l'apartat corresponent del capítol dedicat al sindicalisme agrari i, concretament del Baix Penedès, el meu llibre dedicat al dirigent agrari Josep Torrens.

13) La relació entreta entre els republicans federals i els rabassaires, com hem vist, venia de lluny. Res d'estrany, doncs, que persones com Layret, Companys, Estartús o Aragai, col·laboressin estretament amb els rabassaires i la seva organització. Tanmateix, al costat de Lluís Companys, director i fundador de "LA TERRA", portaveu de la Ur, apareixen tot un seguit de col·laboradors de matriu política diversa: republicans d'esquerra catalanista com Alomar i Marcel·lí Domingo, federals radicals com Samblancat i reformistes com Zulueta, mauristes com Ossorio y Gallardo i democrata-cristians com Duran i Cañameras (futur dirigent de la Unió Democràtica de Catalunya). (vegeu, A. BALCELLS, 1983, pp. 102-103.

14) Els quatre punts programàtics principals eren: l'ampliació del període de duració de qualsevol mena de parceria i arrendament a 25 anys; la disminució de la renda pagada pel pagès, la qual es fixava en un 8% del valor declarat al cadastre; l'obligació de pagar les millores al pagès en cas de desnonament en acabar-se el contracte i, en darrer terme, considerant que el contracte de plantació de vinyes i arbres fruiters equivalia a una emfiteusi, la seva redempció obligada a instàncies

del parcer-rabassaire, el qual pagaria a l'amo una indemnització equivalent al valor de la terra abans de plantar-la i d'acord amb el cadastre declarat pel propietari. (Idem, pp. 104-105)

15) El fascicle número quatre de les produccions agro-pecuàries de Catalunya, editat per la Generalitat de Catalunya, Servei Central d'Estadística, l'any 1937, dóna informació detallada de tot tipus de producció, província per província i comparant la global de Catalunya amb la resta de l'Estat. Nosaltres hem intentat resumir-la en el quadre següent:

PRODUCCIONS AGRICOLES CATALANES(1934-1935)

Producte Superfície(ha.) Producció(1) Valoració(2)

Cereals	370.933	6.416.119	266.668
Vinya	261.872	4.227.428(Hl.)	100.460
Olivera	219.423	1.356.003	56.351
Lleguminoses	29.306	374.208	24.018
Tubèrculs(3)	60.682	6.805.263	150.278
Fruita	12.215.538(4)	2.459.928	139.621
Pl.horticoles	21.205		137.480
Pl.industrials	1.800	293.959	3.614(5)
Prats artificials i farratges	56.244	5.468.978	55.842(6)

(1) En quintars mètrics. Equivalent a 100 quilograms.

(2) En milers de pessetes.

(3) Arrels, tuberculs i bulbes. Fonamentalment patata(51.634 ha., 5.233.148 qm. i 129 milions de pessetes)

(4) Arbres fruiters. S'inclouen els fruits secs.

(5) Dades referides a la campanya 1933-34.

(6) Mitjana anual de les campanyes del 1932-33 i 1933-34.

Una informació més detallada de la producció agro-pecuària catalana, basada en la mateixa font i en les estadístiques del Ministerio de Agricultura, es troba en el magnífic estudi de J. M. BRICALL, vol I., pp. 41-54.

16) El nombre de tractors: per províncies són: Barcelona 95, Girona 175, Lleida 207 i Tarragona 45. La xifra de tractors per la resta de l'Estat és de 3.562.

El nombre de motors de gasolina i elèctrics es concentra principalment a Tarragona amb 1.035 i 1.851, respectivament. La proporció entre Catalunya i la resta de l'Estat pel que fa a la mecanització de les instal·lacions de regadiu no deixa cap mena de dubte sobre el superior desenvolupament tecnològic català.

17) Valor total de la producció anual agrícola i ramadera.

Producció agrícola.....	904.043.000
Aprofitaments ramaders.....	134.060.960
Producció pecuària.....	100.000.000
Aprofitament forestal.....	20.000.000
Producció pesquera.....	15.088.700
Total.....	1.173.192.660 (pessetes)

FONT: J.M. BRICALL, vol I., p. 43.

18) L'àrea de conreu de la vinya havia augmentat, en les primeres dècades del segle, unes 240.000 ha. a Europa, unes 116. 000 a l'Àfrica i unes 127.000 a Sudamèrica i Austràlia, així com la producció per hectàrea passava de 19 a 25 hl. a Europa, de 35 a 50 a l'Àfrica i de 37 a 55 a Amèrica. Al mateix temps, però, es reduïa el consum de vi per habitant. Alemanya i França optaren per les importacions de vins italians i algerins, respectivament, en perjudici dels mostos espanyols. Així, doncs, a les dificultats arrossegades per la viticultura catalana des de la fi de la guerra europea, amb uns preus de cost per sobre dels de venda i un excés de producció, ara s'afegia la reducció dràstica de les exportacions.

19) "Certament, el problema era d'ordre econòmic i, com acabem de veure, econòmiques eren les causes de la seva exacerbació durant la dècada dels trenta. Davant les dades sobre la crisi de la viticultura, algunes d'aportades per representants dels propietaris, l'esclat del conflicte agrari a Catalunya no pot ésser atribuït ni únicament ni principalment als dirigents de la Unió de Rabassaires o a l'Esquerra Republicana, tot i que és indiscutible que aquest partit l'encoratjà en alguns casos i en d'altres es negà a reprimir-lo, i això amb la finalitat de crear-se una clientela electoral segura al camp i de desbancar la Lliga que, als districtes rurals, es repenjava en els propietaris.

El problema no era d'ordre psicològic-polític, sinó econòmic, però això no vol dir que podia solucionar-se únicament amb mesures encaminades a augmentar els preus dels productes del camp". (A. BALCELLS, 1968, p. 131)

Posteriorment, Balcells, insistí en el lligam entre crisi econòmica i agitació social en un estudi sobre la conflictivitat a Catalunya, en aquesta ocasió centrada en el sector industrial i de serveis, durant la Segona República (1971).

20) "La clase aparece cuando algunos hombres, como resultado de experiencias comunes (heredadas o compartidas), sienten y articulan la identidad de sus intereses entre ellos y contra otros hombres cuyos intereses son diferentes (y corrientemente opuestos) a los suyos. La experiencia de clase está ampliamente determinada por las relaciones productivas en el marco de las cuales han nacido o bien entran voluntariamente los hombres. La consciencia de clase es la manera como se traducen estas experiencias a términos culturales,

encarnándose en tradiciones, sistemas de valores, ideas y formas institucionales. A diferencia de la experiencia, la conciencia de clase no aparece como algo determinado. Podemos ver, en efecto, una cierta lógica en las respuestas de grupos de similar ocupación que sufren experiencias similares, pero no podemos predecir ninguna ley sobre el particular. La conciencia de clase surge del mismo modo en diferentes momentos y lugares, pero jamás de la misma manera exactamente". (E.P. THOMPSON, vol I, p. 8)

21) Epoca Nombre d'afiliats a Catalunya Espanya

Juny 1931	321.394	535.565
Març 1933	208.821	
Maig 1936	142.789	489.492

Població Afiliats 1931 Afiliats 1933

Radalona	12.069	2.860
Igualada	5.100	1.245
Mataró	5.865	3.267
Manresa	8.575	3.335

FONT: J.M. HUERTAS I CLAVERIA, p. 247

22) La formació, composició i actuació, de l'Erc és un dels temes essencials per a comprendre els esveniments d'aquest període. Els estudis d'Enric Ucelay Da Cal i d'Anna Sallés ens donen l'entrellat d'aquest poti-poti populista que féu majoria a Catalunya. Dins l'Erc hi cabia tot. El poeta Julià Gual va fer uns versos el 1946 que ho resumeixen prou bé:

"L'Esquerra és un cas únic a la història que el món ha vist formada als seus confins; perquè fos immortal la seva glòria hi va ficar tot català dins. Hi van cabre els renecs i els exbruptes, els missaires, els laics i els tirats; el grup de "tot o res", els caga-cubtes; els autonòmics i reconsagrats. Disposa de magnífics mostruaris, hi ha donat presidents i secretaris i màrtirs, i torrats i carallots; tothom mira si es trenca o si s'esqueixa, però essent el retrat d'ella mateixa Catalunya li guarda tots els vots."

(Citat per J. TERMES, 1987, p. 361)

23) La desteta provocà la caiguda de les esquerres del Govern de l'Estat, mentre que la patacada a Catalunya fou menor. L'Erc perdé les majories a Barcelona-ciutat, Lleida i Tarragona, però les mantingué a Barcelona-circumscripció i Girona. Tot amb tot, les eleccions palesaren la disminució de consens social al voltant de les candidatures de l'Erc i, concretament, dels candidats d'Erc. A Tarragona, per exemple, foren elegits els candidats del Psoe i un de Federal davant dels tres militants de l'Erc.

24) El control de l'Ajuntament de Barcelona era determinant en la política catalana. No debades, el pressupost municipal era el doble de la Generalitat. Les esquerres renovaren la majoria i Carles Pi i Sunyer substituï Jaume Aiguader a l'alcaldia.

25) "El problema del camp a Catalunya", manifest del Consell Directiu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, 15 d'agost de 1934. La composició del nou Consell Directiu era: Josep Cirera i Voltà, president; Angel Torrents i dalmau, vice-president; Jordi de Camps i de Casanova, Lluís Jover i Nunell, Josep d'Albert i Despujol, Pere Blanc i Blanc, Josep M. Ginesta i Pons, Ignasi Puig i de Pallejà, Lluís Sans i Rossell i Ataulf Tarragó i Ruiz, vocals; i Guillem d'Espona i d'Entrambasaguas, secretari general.

26) Ja en una altra ocasió (1986) he tingut l'oportunitat d'explicar els fets del sis d'octubre a Sarral (Conca de Barberà). En aquesta ocasió només transcric uns fragments de la crònica del corresponçal del setmanari "AIRES DE LA CONCA", d'inspiració catòlica i pregoner de la Lliga a la comarca. Tot amb tot, és suficient per a capir que les motivacions dels aldarulls a Sarral no tenien res a veure amb un conflicte de competències entre la Generalitat i l'Estat Central, ni amb la comèdia d'emboïcs escenificada a la ciutat de Barcelona. Els pagesos sarralencs, amb les autoritats al capdavant, no es mocaren amb mitja mànega i protagonitzaren uns fets que, el juliol del 1936, es reproduïran a molts pobles de Catalunya. Així, doncs, a Sarral la República Catalana significava comunisme llibertari, si més no revolució social.

"...Quan a mitjans de juny es féu córrer la veu de la pròxima proclamació de la República Catalana, ja donaren al públic la llista dels condemnats a mort. Arribat el 6 d'octubre, anaven a posar-ho en pràctica. De les deu de la nit en amunt, d'aquest dia tràgic, els revoltosos, guiats per les mateixes autoritats, prèvia destrucció de les capelles i emblemes religiosos dels carrers, procediren a la detenció dels qui tenien a la llista negra. De la manera més vil i inhumana, empresonaren el rector, els tradicionalistes i els propietaris als quals, sense deixar-los parlar i amb els fusells apuntats conduïren a l'Ajuntament, on els tingueren fins a mig matí del diumenge, mentre esperaven l'arribada d'un oficial revoltós i alguns forasters, per assassinar-los a la carretera de Cabra. Segons diuen les dones dels revolucionaris, els afusellats havien d'ésser vuitanta. Un cop la Generalitat hagué capitulat, quedaren alliberats. La tempesta però, no s'acabà pas aquí. El dilluns, dia 8, encara fou més tràgic. Es proclamà el comunisme llibertari, i tot foren crides, bans, corredisses, sobressalts, etc. El pànic que imperà a la població fou indescriptible. Arreu es veien les galledes de gasolina, per a cremar les cases dels propietaris i de la gent de dreta. Durant tota aquella nit, la tragèdia de Sarral fou grandiosa. Tothom dormí als afores, pels boscos i les vinyes. Molts hagueren de fer hores de camí per arribar a lloc segur, extenuats i famolencs. D'altres pogueren ambar a Tarragona, i s'entrevistaren amb les autoritats militars..." ("AIRES DE LA CONCA", 11-XI-1934)

Per a més informació sobre actes de violència, amb cremades d'esglésies i morts de capellans (Navars), a diverses localitats, vegeu A. BALCELLS, 1983, pp. 290 i 302-303.

27) "Als obrers i pagesos! Al poble laborios de les comarques tarragonines!", manifest adreçat pel Comitè intercomarcal de Reus-Tarragona del Partit Comunista de Catalunya. Segons la documentació del Pcc, dipositada al Arxiu del Pce (Madrid), el partit passà de 726 militants l'octubre de 1934 a 1.057 l'abril de 1935. El creixement més significatiu es dona a als pobles rurals i, concretament, de les comarques meridionals. En aquesta circumscripció, el Pcc posà a disposició dels afiliats i pagesos en general un servei jurídic dirigit per l'advocat Josep M. Vallbuena.

28) La sindicació obligatòria que imposà la revolució dugué al creixement espectacular dels sindicats. La Cnt, que el maig de 1936 comptava amb 143.000 afiliats, l'octubre del 1936 ja donava la xifra de 360.977 afiliats i cinc mesos després la xifra augmentava fins el 1.200.000. La Ugt amb poc més de 30.000 afiliats el juliol del 1936, augmenta durant els primers quatre mesos de la revolució en una mitjana mensual de cent mil afiliats comptabilitzant 436.300. Recordem que el Cadci, amb 23.000 afiliats, s'adherí a la Ugt a principis d'agost. El novembre de 1937, la Ugt donava la xifra rodona de mig milió d'afiliats (vegeu, J. M. HUERTAS, 1982, p. 281).

29) El Consell d'Agricultura era format per Pau Padró i Canyelles, president, Josep Santaló i Puig, secretari, i tres representats dels tres sindicats agraris i dels partits polítics Psuc, Erc i Ac. Per la Ur: Cèsar Borràs i Villamubia, Cristòfor Rebull i Capdevila, i Albert Pujolar i València. Per la Cnt: Ramon Porté i Dalmau, Francesc Callol i Pascual, i Josep Roigé i Redó. Per la Ugt: Miquel Curcó i Rubió, Josep Alcocer i Martínez, i Pau Gil i Ribalt. Per l'Erc: Pere Purcalles i Salvà, Manuel Miró i Esplugas, i Gregori Biosca i Biosca. Per l'Ac: Eugeni Ramon i Falcó, Ferran Paladella i Falquè, i Joan Cid i Mulet. I pel Psuc: Joaquim Gratacós i Massanella, Josep Belloc i Solsona, i Joan Pié i Calbó.

CAPITOL VI DE L'AUTARQUIA A LA CEE

"Volem viure de la terra"

* La ràbia.

La sublevació militar del 18 de juliol del 1936 havia servit per a destruir de soca-rel l'Estat democràtic i, de retop, el nou estat de coses, però palesarà amb escreix la seva incapacitat per a construir res de nou. De fet, el seu projecte s'exhauria amb la repressió sistemàtica de les persones, organitzacions i cultura democràtica de la població. Restablir l'ordre, és clar, però quin? El model de la Dictadura primorriverista no s'adeia a les noves circumstàncies d'un país que havia viscut l'experiència del període republicà i que ara es trobava profundament anorreat. El general Franco es decidí a governar el país com si fos una caserna militar gris. I al capdavall, absurda. La qüestió, tanmateix, és que el seu mandat és perllongat tant com aquelles processons interminables del divendres sant.

Els pagesos patiren de valent, muts a la gàbia. Els parcers hagueren de tornar als propietaris prop de tres collites senceres, durant els anys 1939, 1940 i 1941. En determinats pobles, com ara Solivella, els "rojos" hagueren de treballar de franc les terres de les famílies que havien perdut en la repressió o la guerra el seu menador. La misèria impedia la reconstrucció de les famílies dels vençuts esmicolades per la guerra, la repressió, l'exili i les malalties. D'infants en nasqueren pocs i augmentà la mortalitat infantil dels nadons però, així mateix, dels que només s'alçaven quatre pans del terra i anaven a la recerca de ferro pel antics camps de batalla. El llistat d'infants del Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta morts i mutilats, per l'esclat de les bombes enterrades, encara resta per fer.

La guerra, doncs, no s'havia acabat, prosseguia amb tots els ets i uts, fredament i sistemàticament. Una guerra contra l'enemic interior, incivil, malevola en els seus plantejaments i brutal en la seva execució. Una guerra en la qual els morts caldria comptabilitzar-los pels carrers més que no pas en el cementiri. No hi havia vida, només buidor. I, és clar, ràbia, molta ràbia, per la dissort d'un temps perdut i d'un temps de silenci.

"El règim terrorista del traïdor Franco i la seva falange ha destruït el camp català, l'ha despoblat de braços joves. Ha robat la terra a desenes de milers de famílies camperoles que la fecundaren amb llur dolor i amb llur suor durant generacions. Ha anorreat el sistema sindical cooperatiu forjat peça per peça pels nostres camperols, el qual els proporcionà un alt nivell de vida, i els convertí en combatents abnegats d'un règim lliure i democràtic que els ofería en ràpida evolució, la perspectiva de formes superiors de treball i de producció. Ha deturat, per bé que no anul·lat per sempre, el procés de distribució de la terra, punt de partida per a fer de cada família camperola catalana una unitat econòmica, pròspera i feliç. Ha dissolt les institucions catalanes, les quals corresponien de manera suficient, per bé que no completa en definitiva, a les característiques essencials del nostre camp, per les quals els nostres camperols lluitaren sense descans convençuts de crear amb elles l'instrument precís per a realitzar llurs centenàries aspiracions. Ha pretès matar llur esperit, llur substància històrica prohibint l'idioma i les danses que ells conservaren purs en les centúries d'opressió i d'oprobri austríaques i borbòniques, imposant-los usos i costums estranys amb la pistola dels falangistes, suprimint llurs lliures municipis posant a cada poble un "jerarca" falangista importat o extret dels baixos fons dels catalans traïdors.

El règim terrorista franquista ha desolat el camp català. No hi ha família camperola catalana sense dol. Desenes de milers de camperols, pares, fills, germans, moriren gloriosament al camp de batalla defensant la República i les llibertats de Catalunya. Milers de camperols catalans, vells, dones, infants, moriren

destroçats per les bombes de l'aviació nazifeixista germano-italiana... Milers de camperols catalans, joves combatents del front militar, vells combatents del front polític i econòmic, poblaren els atroços camps de concentració de França, els batallons de treball esclau manats pels repugnants agents de Vichy i de Hitler, les files de desterrats dispersos per tres continents. Desenes de milers de camperols catalans, herois de les memorables batalles lluitades per la república i per les llibertats de Catalunya, han estat assassinats pels pistolers falangistes enfurits fins al paroxisme per llur doble odi a la democràcia i a la nostra terra. Desenes de milers de camperols catalans, castigats per llur dignitat d'homes lliures i llur amor a la terra que els veié néixer, arrossegueu una vida miserable a les presons, als camps de concentració i als batallons de treball, lluny de llur Catalunya, lluny de llurs famílies.... Milers i milers de noies catalanes, perduda la llar, allunyades d'ella per la misèria, han estat prostituides, són joves vides sacrificades pels que qualificant-se de defensors del catolicisme, de la civilització cristiana, escarneixen amb llurs actes, amb llurs crims, els principis morals fonamentals i vells com el món: són cam de plaer de llurs botxins. Milers i milers d'infants catalans, orfes de la guerra o per la bestial repressió franquista, sofreixen per a major mal l'escarni del tutelatge "pedagògic" dels assassins falangistes. La sang i les llàgrimes han xopat els camps catalans!

El règim terrorista franquista ha arruïnat el camp català, abans ubèrrim, orgull de Catalunya i dels pobles hispànics. Desaparegué el mercat lliure. Es perdé l'emulació tècnica alimentada pels organismes democràtics del Govern de la Generalitat. El constant augment de la producció i de qualitat ha caigut en col·lapse, perquè tota millora al camp serviria únicament per a engreixar els miserables requisadors de Falange i els bandits nazis alemanys. La vella fraternitat del camp i la ciutat, consolidada pels ideals comuns d'elevació humana i pel normal intercanvi de productes, sofreix una crisi provocada amb fins sinistres per la Falange....La valoració justa dels productes que hom aconseguia mitjançant una col·laboració intel·ligent dels sindicats agraris, cooperatives de consum i el Govern de la Generalitat, és cosa del passat: el present és l'arbitrarietat, la imposició sistemàtica i violenta de les bandes falangistes. Els camperols han de lliurar llurs collites a preus de taxa, preus fixats amb baixa per a donar més sobrepuig als negocis bruts estraperlistes. El camperol no obté a preu de taxa res d'allò que necessita per a treballar la seva terra, per a sostenir la seva llar. Els adobs, quan n'hi ha, els preparats contra les plagues, les eines, els articles de menjar i de vestir, els estris domèstics, el tabac, tot, absolutament tot, cal adquirir-ho al mercat negre els usdefruitadors del qual són els grans magnats del règim franquista. Són clients forçosos del mercat negre, víctimes propiciatòries de l'estraperlista d'alta categoria, perquè els racionaments oficials són insuficients i, sovint, inexistents. Els

camperols produeixen blat i mengen poc pa i dolent, produeixen oli i mengen sense greix, produeixen vi i beuen combinats químics o res, produeixen en conjunt el necessari per a una vida decent i llur nivell de vida ha caigut com mai abans. Damunt l'economia agrària catalana ha baixat l'esper nivell de llagostes falangistes. Llagostes que es mengen els fruits i xuclen la saba mateixa de la terra....". (J. COMORERA, 1945, pp. 5-8)

• Marshall s'aturà als Pirineus.

La fam és la gran protagonista de la dècada dels quaranta i les cartilles de racionament. I, és clar, l'estraperlo. La Dictadura intentà justificar la situació carregant els neuters primer als estralls de la guerra i després al bloqueig internacional. Debades, els efectes de la guerra respecte l'agricultura foren insignificants i la necessitat d'acudir als mercats internacionals era aliena amb la concepció autàrquica dominant. El problema era que la política agrària d'intervenció, al marge de les lleis del mercat, i autàrquica, tot seguint el model feixista italià, esdevingué un fracàs absolut.

"Dado que los precios de tasa se fijaron por debajo de sus niveles de equilibrio, la reacción por parte de los agricultores fue la de desviar la producción hacia el mercado negro, reduciendo los cultivos más controlados como el trigo. Los consumidores, por su parte, intentaron incrementar el consumo del producto tasado a bajo precio. El resultado final fue una reducción de la producción y un incremento de la demanda y, en definitiva, un mercado profundamente desequilibrado. Como la respuesta de las autoridades estuvo exclusivamente dirigida a intensificar los controles y la represión y, en modo alguno, a corregir las causas que habían provocado la aparición del problema, la consecuencia fue un espectacular desarrollo del mercado negro de productos alimenticios, que perduró mientras se mantuvo el sistema de intervención. La importancia del mercado negro de productos agrarios fue extraordinaria. Las cantidades comercializadas ilegalmente superaron, en el caso del trigo, a las canalizadas por el cauce oficial y fueron similares en el caso del aceite. Los precios a los que se vendieron los productos en el mercado negro superaron, por término medio, tres veces los precios oficiales de tasa. La calidad de los productos vendidos ilegalmente dejó de

estar garantizada. Los consumidores adquirieron, en definitiva, productos de mala calidad y a precios muy elevados. Puede hablarse pues de un fracaso del sistema de intervención impuesto a la agricultura por el Nuevo Estado". (C. BARCIELA, p. 261)

Tot amb tot, la nova situació creada va permetre una acumulació del capitals en el sector agrícola que serviren per a impulsar el creixement industrial. Els grans propietaris agrícoles van viure una època de vaques grasses amb els beneficis desmesurats del mercat negre i la minva en el cost de la força de treball. Les conquestes econòmiques i socials dels parcers anaren a mal borràs. El cooperativisme fou lligat de mans i peus pel sindicalisme vertical i moltes coope-ratives, considerades "marxistes", foren espoliades. El sindicalisme democràtic fou esborrat del mapa.

La dècada dels anys quaranta frenà el procés de pèrdua d'actius agraris. La xifra del 1940 es repeteix l'any 1950, tot i què el tant per cent respecte el total de la població activa devaluà del 27% al 22%. Aquest període, així mateix, fou clarament regressiu del del punt de vista del desenvolupament tecnològic i productiu. Fins a meitats dels anys cinquanta no s'assolí superar en determinats sectors les cotes de producció del període republicà. Calgueren prop de vint anys de sofriment per aconseguir els nivells d'alimentació dels que gaudíem l'any 1936.

"Los niveles de consumo también aumentaron para una serie de bienes, aunque en algunos casos (azúcar y carne) todavía habría que esperar hasta la década de 1960 para recuperar las cotas logradas en el periodo republicano. En cualquier caso, según García Barbancho, el consumo medio de calorías y proteínas por habitante y año no alcanzaba, en el periodo 1953-56, el nivel mínimo fijado por los expertos de nutrición". (Idem, p. 267)

La desnutrició de la població afectà principalment els nuclis urbans i repercutí negativament en el rendiment laboral dels treballadors, molt particularment en les feines que requeren esforç muscular(1). Josep M. Marcet, alcalde de Sabadell del 1940 fins el 1960, descriu en les seves memòries amb tota cruesa la situació d'aquells anys:

"Aquellos duros tiempos se prolongaron tanto que la batalla de abastecimientos adquirió caracteres desesperantes, imponiendo su pavorosa primacia y pesando como una aplastante losa sobre el gobierno de la ciudad. Fueron los tiempos de la cartilla de racionamiento, del mercado negro en pequeña y gran escala, época del

"plato único", del día sin carne y del pan de color indefinible, de indefinible harina y de más indefinible calidad aún. En aquellos años afectó a la provincia una escasez dramática..." (citat per C. MOLINERO i P. YSAS, p. 199)

A les zones rurals, malgrat les aparences, les coses pintaven del mateix color. Els nois treballaven per un plat calent i, és clar, revifà la picaresca dels ous foradats amb una agulla i les botes de vi batejades per a mantenir el nivell. Tot plegat, misèria. El regim franquista, com diria Marx, Grouxo, és clar, "sortí del no res per arribar a les més altes cotes de la misèria".

*** Rosses en bikini, morenos en samarreta i pagesos en tractor.**

L'any 1952, Luis G. Berlanga realitzà una pel·lícula memorable sobre el trasbals que provoca la notícia de l'arribada dels americans a un petit poble rural, amb un títol ben significatiu: "Bienvenido Mister Marshall". L'any següent es signava el tractat de cooperació militar amb els Usa pel qual la Dictadura convertia el país en un portaavions dels Usa a canvi de quatre monedes i, és clar, del reconeixement internacional del règim franquista. Així, doncs, "Marshall" arribà vestit de militar i en plena guerra freda.

La reactivació econòmica espanyola a partir de la segona meitat dels anys cinquanta tingué com a base principal l'ajut dels Usa, l'exportació de mà d'obra, ara concentrada en els països europeus, i molt especialment les divises deixades per un turisme creixent. En aquest sentit, "Marshall" arribà so-bretot amb bikini. L'arribada massiva de turistes del nord i treballadors del sud és la característica principal del procés d'urbanització i industrialització de la Catalunya dels anys seixanta i començaments dels setanta. Un període decisiu en la nostra història, de canvis radicals, de creixement econòmic i d'industrialització del sector agrari.

Els estudis realitzats per L. Benelbas, J. Bacana, J. M. Brunet, J. Clavera, A. Checchi, H. Estalella, D. Garcia Ramon, J. Peix, i A. F. Tulla, entre d'altres, han descrit amb precisió els canvis produïts en l'agricultura catalana en els darrers trenta anys. Tots plegats, són fills més de l'anàlisi econòmica que no pas de la història econòmica. Vull dir que la reflexió es centra en en l'esfera productiva deixant de banda les repercussions en l'àmbit social i cultural del món rural. A tot estirar, podríem esmentar els treballs més sociològics de la Miren Etxezarreta i de l'Andreu Peix i algunes recerques locals de caràcter antropològic.

Els diferents autors situen en els anys cinquanta, sobretot després del procés de liberalització del comerç exterior iniciat l'any 1959, l'arrencada de la innovació tecnològica en el sector agrari, el desenvolupament de la productivitat i, al capdavant, el pas d'una agricultura tradicional a una de tipus "moderna", és a dir, plenament capitalista. Tanmateix, com indica Ramon Garrabou en la presentació del número 16 de "RECERQUES" ("1950-1980: una etapa de canvi en l'agricultura catalana"):

"...no es pot oblidar que això significa en molts aspectes tornar a connectar amb la línia de desenvolupament agrari català dels anys trenta. Amb això només vull remarcar que el dinamisme del camp català no surt del no-res sinó que és el resultat d'unes experiències anteriors brutalment interrompudes. Ara que

comencen a aparèixer les afeccions a exercicis sobre el cost social de determinades opcions polítiques o econòmiques potser seria el moment d'intentar calcular el cost social del franquisme i probablement es comprovaria que la barbàrie franquista es tradueix també a nivell agrari en un tall radical i profund de la línia ascendent anterior a la rebel·lió militar, caiguda la qual tan sols vint anys després hom es començarà a recuperar en el context de la favorable conjuntura econòmica d'aquells anys".

Aquest precedent, esmentat en el capítol anterior, ens explica la divergència de comportament entre el sector agrari català i el de les altres agricultures de les nacionalitats i regions de l'Estat espanyol, descrites genèricament, així mateix, per economistes o demògrafs com J. L. Leal, J. Leguina, J. M. Naredo, L. Tarrateta i, darrerament, per C. Barciela. Però, encara hauríem d'afegir, si més no subratllar, el factor clau d'aquest canvi i tret diferencial de l'agricultura catalana: les relacions de l'agricultura amb el procés creixent d'urbanització. En aquest sentit, l'aportació de L. Benelbas (1981) obri les portes al tema de la localització agrària com a explicació de l'agricultura catalana i la seva dependència del fenomen urbà. En altres paraules, la formació de l'espai agrícola és sota l'estricta dependència de l'economia urbana; els preus de venda dels productes, l'elasticitat de la seva demanda i el cost del transport des del lloc de producció al centre de consum depenen del desenvolupament urbà, els rendiments i costos de producció, lligats essencialment a les innovacions tecnològiques, s'originen i es trasmeten des dels centres urbans.

Així, doncs, les transformacions agràries dels darrers trenta anys a Catalunya caldrà contemplar-les amatent al profund i massiu desenvolupament del fenomen urbà. En aquest sentit, la davallada dels efectius agraris i del seu percentatge sobre el total de la població activa total és, ben segur, l'element més significatiu. Entre el 1950 i el 1981, es calcula la pèrdua de 220.000 actius agraris i el pas del 22 al 5 i escaig per cent de la població activa. Les dades són prou eloqüents i molt més comparades amb la realitat espanyola i de l'Europa comunitària (2). Fins i tot la mitjana d'edat elevada dels pagesos, al voltant dels cinquanta-cinc anys (vegeu quadre 1), ens indicaria que aquesta tendència a la baixa podria continuar (vegeu quadre 2 i mapa de la distribució comarcal de la població activa agrària elaborada per L. Benelbas (1981, pp. 104-105), segons les dades del 1970 i el 1975).

La superfície agrària nacional censada no experimentà cap mena de variació sensible entre el 1962 i el 1972. En canvi, segons les dades provisionals apuntades per A. F. Tulla (1984, p. 20. Vegeu quadre 3), del 1972 al 1982 la superfície ha minvat una mica més del 5 per cent. De l'anàlisi per comarca, se'n desprèn la conclusió de que aquestes davalles són lligades a la pressió urbanitzadora del sòl

agrícola a l'àrea metropolitana de Barcelona i d'altres conurbacions que sorgeixen pel litoral, principalment al Camp de Tarragona i el Gironès-Baix Empordà. En aquest sentit, destaquem les pèrdues del Baix Llobregat (28%), del Tarragonès i el Gironès, d'un 10%, i la no menys significativa dels Baix Penedès (18%). Cal assenyalar que el concepte de superfície agrària comprèn les terres de cultiu, els prats i pastures i el terreny forestal (3).

En relació a l'estructura de la propietat agrària, cal plantejar-se si la disminució d'actius agraris a beneficiat la concentració de la terra (vegeu quadre 4), doncs, el nombre i dimensió de les explotacions. En primer lloc, el nombre d'explotacions a Catalunya ha passat en vint anys (1962-1982) de 204.199 a 127.164, amb una pèrdua percentual del 37,73%. En altres paraules, en vint anys han desaparegut una tercera part de les explotacions agràries amb terres. Les comarques que palesen un tancament més gran d'explotacions han estat les de muntanya, les de menys regadiu i, és clar, les que han patit més fort la pressió urbanitzadora.

En segon lloc, la mitjana a escala nacional de la dimensió de les explotacions ha augmentat de les 13,27 ha fins la vintena. Tot amb tot, tal com indica Tulla (1984) caldria ser prudents en la valoració d'aquesta variable, ja que l'hauríem de relacionar, si més no, amb el tipus de conreu, l'existència o no de regadiu i el valor de la producció. En aquest sentit, podem observar com la mitjana de les explotacions és més elevada a la zona muntanyenca, mentre la zona litoral i de regadiu de la Terra Ferma són per sota de la mitjana nacional (vegeu quadre 5 i mapa).

Comptat i debatut, les explotacions agràries amb terres disminueixen, augmenta la seva dimensió, desapareixen sobretot les de menys d'una ha. i es consoliden les explotacions entre 10 i 30 ha.. Tanmateix, cal tenir en compte que les explotacions fins 30 ha., prop del 90 per cent, ocupen tan sols el 40 per cent del total de la superfície agrària. Un factor que ens duu a desfer l'equiparació entre explotació i propietat i que ens obre l'interrogant sobre el règim de propietat i de tinença de la terra.

Es un tòpic parlar dels pagesos catalans com a petits propietaris i un costum no parlar dels grans propietaris, com si aquest no existissin. La novedosa i suggestiva investigació d'Helena Estalella sobre l'estructura de la propietat a la província de Girona palesa l'existència de grans propietaris, fins i tot superiors al miler d'hectàrees. Una propietat no concentrada sinó fragmentada en diferents explotacions i municipis.

"Així, dels dos-cents cinquanta municipis estudiats (l'àmbit provincial gironí), solament en un de sol els propietaris que hi resideixen no tenen terres fora del seu propi terme municipal, solament a sis en tenen en un altre municipi tot sol, i també solament a trenta-vuit en tenen a menys de sis altres municipis, mentre que els veïns de cent cinquanta-vuit tenen terres a deu altres municipis. Aquesta situació queda reflectida en dir que, com a terme mitjà, els propietaris que resideixen en un municipi tenen propietats a setze altres municipis". (H. ESTALELLA, p. 73)

La propietat privada de la terra és el règim de tinença de les tres quarts parts de la superfície agrària censada. Nogensmenys, aquesta proporció minva bo i referint-nos exclusivament a les terres de conreu, on al costat de la propietat privada, l'arrendament i la parceria presenten uns percentatges prou considerables. L'arrendament predomina a la Catalunya vella, principalment a les comarques gironines i del litoral. El contracte de parceria ha estat, sovint, substituït pel d'arrendament, però encara persisteix amb importància a les zones vitícoles (vegeu mapa).

La majoria dels actius agraris, segons dades del 1970, ocupen una classificació d'empresaris o autònoms sense ajuda assalariada (el 63%), una petita part d'empresaris autònoms treballa amb assalariats (el 8%) i una part així mateix petita són persones adscrites a treballs de gestió o qualificats (el 12%). Tan sols el 16 per cent eren classificats com a obrers agrícoles. Cal assenyalar, segons les dades del 1970, la concentració dels assalariats a les comarques del Delta de l'Ebre (el 32%) i a les més dinàmiques i de conreu intensiu com el Segrià (el 7%) i les del Barcelonès, Maresme i Baix Llobregat (per sobre del 4%). (vegeu quadre 6 i 7)

Les darreres dades indiquen una tendència creixent dels assalariats agrícoles fins haver-se situat al voltant de la quarta part del treball agrari català. El fet més important, però, és no tal sols que la participació dels assalariats augmenta amb el pas del temps en termes relatius, sinó també que sovint manté un ritme de pèrdua mínim, tendent a incrementar-se en l'actualitat.

Les innovacions mecàniques, el canvi de conreus i la millora tecnològica són els elements que han acompanyat el canvi agrari català dels últims trenta anys, molt especialment a les terres de regadiu (un 25 per cent de la superfície agrícola). La mecanització, amb el tractor com a símbol, ha permès substituir la pèrdua de mà d'obra, així com estalviar força de treball. Entre els anys setanta i vuitanta, el parc de tractors s'ha multiplicat per set o vuit. En l'actualitat es calcula un tractor per cada dos pagesos (vegeu quadre 8 i mapa). Tanmateix, és a partir dels anys

setanta quan les innovacions mecàniques van dirigides més a l'estalvi de la terra i reducció dels costos de producció que no pas a l'estalvi de treball. Jordi Bacaria ha descrit els períodes d'introducció de les innovacions mecàniques:

1945-1969: Tractores, aperos, sembradoras, abonadoras.

1960-1974: Cosechadoras. Ordeñadoras mecánicas.

1965-1974: Máquinas para tratamientos (pulverizadores, atomizadores, etc.)

1970-1979: Frigoríficos. Sistemas de ahorro de agua.

1980- : Tanques frigoríficos para la leche (en explotaciónes).

Se observa pues que, las innovaciones mecánicas introducidas hasta los años setenta son substitutivas de trabajo, mientras que las que se introducen a partir de los setenta están más en la línea de las ahorradoras de tierra y para la mejora de la organización y costes de explotación". (J. BACARIA, 1984(b), p. 64)

Així, doncs, les innovacions tecnològiques han permès produir més i millor amb menys actius agraris. El resultat, és clar, ha estat un increment extraordinari de la productivitat. Vet aquí el canvi copernicà de l'agricultura catalana. Ara, la fruita, inclosos els fruits secs, i les hortalisses són els sectors més dinàmics, mentre la vinya i l'olivera, malgrat la seva importància, són a mal borràs i en plena reestructuració (vegeu quadre 9). Però, potser, ha estat la ramaderia el sector que ha experimentat una més gran especialització i desenvolupament, la qual, l'any 1976, superava el valor de la producció agrícola (vegeu quadre 10).

El sector agrari representa una part molt petita (el 3%) del Producte Interior Brut català, tot i que, malgrat la seva reducció d'actius agraris, aporta un 10% del Pib agrari a escala estatal. Tanmateix, cal subratllar la importància i expansió de la indústria agro-alimentària, en bona mesura de capital estranger, que ocupa més de setanta mil treballadors (vegeu quadre 11).

CATALUNYA: RESUM DE CENS I PRODUCCIONS RAMADERES

Espècie	Núm de caps		Produccions	
	1981	1982	1981	1983
Boví	334.368	377.409	62.009	53.646 (Carn, tones)
			516.842	580.295 (Llet, 1000 l.)
Oví	729.397	738.030	24.824	22.648 (Carn, tones)
			909	713 (Llet, 1000 l.)
			752	748 (Llana, tones)
Cabrum	36.834	37.936	1.369	1.207 (Carn, tones)
			2.978	4.842 (Llet, 1000 l.)
Porcí	2.776.962	3.194.373	432.838	429.734 (Carn, tones)
Equí	18.277	16.711	2.285	2.082 (Carn, tones)
Aus	—	—	334.778	319.049 (Carn, tones)
Conills	—	—	26.552	20.443 (Carn, tones)

FONT: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

* L'agricultura a temps parcial.

El procés d'industrialització massiva i accelerada de l'agricultura catalana, suava descrit, ha capgirat definitivament les relacions econòmiques i socials al camp. D'una agricultura que bàsicament produïa sobre una base de mitjans de producció obtinguts per ella mateixa (llavors, adobs orgànics, tracció animal) i fonamentant-se en la feina del pagès, hem passat a una altra que recorre a la indústria per a obtenir la major part dels mitjans de producció (llavors seleccionades, productes fitosanitaris, adobs químics, maquinària, fuel) i en què la màquina substitueix una gran part de l'esforç humà. En aquest sentit, hom parla de crisi de l'agricultura tradicional i de la seva modernització (industrialització).

La primera conseqüència d'aquest procés és l'obligatorietat del pagès d'acudir al crèdit per tal d'atendre les noves necessitats de capital i, per tant, d'endeutar-se. La segona conseqüència és la subordinació del pagès al complex industrial-comercial, tant en la compra d'inputs com en la venda de la seva producció, allò que s'anomena la integració "corrent amunt" i "cap avall".

"...l'agricultura passa a dependre, com més va més, dels subministraments industrials i del capital financer; gradualment es produeix allò que en dicm la integració, l'articulació, "corrent amunt", de l'agricultura cap als seus proveïdors de mitjans de producció fixos i variables, però és que encara, tot sovint, aquestes empreses que produeixen i comercialitzen els mitjans de producció agraris són grans organitzacions industrials o comercials que tenen molt més poder de control i domini del mercat que no pas els pagesos mateixos, que en són els clients: la integració "corrent amunt", doncs, no es produeix pas en condicions favorables als agricultors (...)

Els productes agraris obtinguts d'aquesta manera no es poden vendre directament al consumidor. Cal elaborar-los, processar-los per al consum (...). El pagès passa a dependre dels grans compradors, no és un productor d'aliments directament, sinó un productor de matèries primeres per a les indústries agroalimentàries. Això és el que constitueix l'agricultura "cap avall", cap als qui compren productes agraris, els quals, com en el cas dels mitjans de producció, tenen molt més de poder que no pas el pagès familiar". (M. ETXEZARRETA, 1984, p. 20)

El pagès, doncs, es troba entre l'espasa i la paret, integrat i articulat per tots dos cantons per organitzacions molt més poderoses que ell, que constitueixen allò que s'anomena "l'agro-indústria". Durant els anys seixanta, a l'inici del procés

industrialitzador, l'alternativa per la majoria d'explotacions familiars era clara: o bé reguien el camí dissenyat per "Tagro-indústria", la qual cosa significava de bell antuvi l'endeutament i l'auto-explotació familiar a dojo per sortir-se'n, o bé tocaven el dos cap als altres sectors productius.

La pèrdua de 220.000 actius agraris, des de l'any 1950, és una bona prova del camí emprès, majoritàriament, pels nostres pagesos. Tanmateix, la crisi econòmica dels anys setanta, amb la destrucció de llocs de treball i, per tant -al costat de l'augment de la població activa-, l'increment dels índex d'atur, estroncava el drenatge dels pagesos, sobretot dels més joves, cap els altres sectors productius.

En conjuntura de reestructuració del capitalisme a escala internacional és quan aflorix amb empena l'anomenada agricultura a temps parcial, "part-time", o pluriactivitat agrícola o pagesos amb d'altres rendes. Al cap i la fi, es tracta d'un concepte que, prenent com a base la família pagesa, contempla la venda de part de la força de treball familiar fora de l'explotació agrària i que abasta des d'emigracions temporeres del cap de família, l'alternança d'activitats productives prop de l'explotació, com és el cas dels obrers-pagesos que treballen a torns a la fàbrica, fins aquells treballs realitzats dins de casa per qualsevol membre de la família, preferentment les dones, i per encàrrec d'alguna empresa exterior, és a dir, integració en la també anomenada "indústria difusa" o "economia submergida".

Segons els estudis realitzats, a escala internacional i nacional, l'agricultura a temps parcial(ATP) comporta a llarg termini deixar de ser pagès. L'ATP presenta conseqüències de consideració diversa: d'una banda serveix de coixí d'una economia que no pot absorbir més mà d'obra agrària i, per tant, frena l'emigració; i, per l'altra, esdevé un obstacle al procés de concentració de la propietat agrària típic de la teoria clàssica del capitalisme. Tot amb tot, tal com diu la Miren Etxezarreta:

"La pràctica de l'ATP es revela extremadament convenient per al capitalisme. No cal oferir un lloc de treball fix als treballadors, que si en necessiten en troben quan els cal. A més a més, aquest sistema l'accepten més bé que no pas els treballadors industrials, i no protesten tant. Un altre cop, l'agricultura facilita la reestructuració que demana el capitalisme, aquesta vegada facilitant la reorganització de la força de treball, l'acceptació de feies precàries, sense alterar la pau social.

Per aquest motiu no és gens estrany que el capitalisme hagi descobert les excel·lències de l'ATP. Ha passat d'ésser una modalitat considerada negativa, marginal, de pagesos de segona, a ésser titllada de meravellosa per tal com els treballadors poden fruit de les excel·lències d'una combinació dels dos mons:

l'industrial i el rural. Millora l'ecologia -diuen-, promou el desenvolupament rural, estimula l'esperit d'iniciativa, proporciona varietat al treball: aquest és el brillant futur que s'ofereix als joves". (Idem, p. 24)

L'anàlisi de l'ATP cal fer-la, diem, sobre la base de la centralitat familiar. Una família, però, que cal contemplar-la a l'ensems com a centre de producció i de consum. D'un consum, així mateix, que s'ha anat orientant cap a la consecució d'un "nivell de vida" similar al del món urbà. En aquest sentit, les hipòtesis de l'"economia pagesa", de Xaianov i els populistes russos, s'esvanixen, car el consum de bens procedents de fora de l'explotació agrària s'incrementa cada cop més. Els joves per a continuar a l'explotació demanen tractor i nova maquinària, però també cotxe, cadena musical i vídeo.

"La famiglia contadina, infatti, si presenta come struttura produttiva e consumatrice al tempo stesso. La destinazione del reddito complessivo non è determinata sulle scelte individuali dei diversi componenti, ma si presenta piuttosto come risultato dei rapporti di potere interni alla famiglia". (A. CAVAZZANI, p. 9)

Però, ves per on, les característiques econòmiques de l'ATP canvien en referència a la institució familiar l'orientació del model urbà-industrial, car en comptes de generar una disgregació provoca un fenomen d'integració relacionat, és clar, amb les formes d'organització del treball capitalista.

"I processi di decentramento produttivo e di industrializzazione diffusa tendono ad assumere come costante la riproduzione di una struttura familiare di tipo contadino, che deve conservare le sue caratteristiche di "unità economico-sociale". La necessità, per la famiglia contadina, di assicurarsi fonti di reddito addizionali determina una sua oggettiva subordinazione ai settori esterni e contribuisce a rafforzarla come famiglia-azienda. Il risultato delle pressioni costrattanti che risultano all'interno e all'esterno della famiglia, piuttosto che "liberari" gli individui, in quanto produttori, dai vincoli familiari, sembra contribuire a una nuova definizione dei rapporti all'interno della famiglia e ad una originale compenetrazione tra valori tradizionali e moderni". (Idem, p. 10)

Si donem un cop d'ull a l'evolució de l'ATP a diversos països industrialitzats, ens donarem com s'ha registrat un augment gairebé per tot. El cas del Japó, ben segur, és el més espectacular i ho és donada l'estructura agrària homogènia d'aquest país, en el qual la mitjana de la dimensió de les explotacions supera amb poc una hectàrea; però, també, el criteri emprat en la realització estadística, que contempla les activitats extra-agràries del conjunt de la família. La resta de països tan sols tenen en compte el cap de família, tret de l'Alemania Occidental que hi

afegeix a l'esposa. En aquest sentit, filant més prim, tal com ho fan els japonesos, la proporció d'explotacions agràries pluriactives seria molt més elevada. A França, segons Lacombe, l'any 1977 gairebé la meitat (45,8%) dels caps de família i més de les dos terços (67,6%) dels membres de la família treballaven a temps parcial l'explotació.

EVOLUCIO DE L'A.T.P. EN DIVERSOS PAISOS INDUSTRIALITZATS

Països	Tant per cent d'explotacions a temps parcial sobre el total d'explotacions (entre parèntesi anys de referència)		Variació %
Japó	65,7 (1960)	86,6 (1980)	+ 20,9
Noruega	60,9 (1959)	65,6 (1972)	+ 4,7
Italia	37,6 (1970)	59,1 (1980)	+ 21,5
Alemania Oc.	59,1 (1965)	54,8 (1975)	- 4,3
Austria	47 (1960)	54,2 (1973)	+ 7,2
Suïssa	46,7 (1965)	51,4 (1975)	+ 4,6
França	22,6 (1970)	30 (1980)	+ 7,4
Bèlgica	43,3 (1970)	34,5 (1980)	- 8,8
Holanda	24,7 (1975)	15,2 (1980)	- 9,5
G. Bretanya	23 (1971)	27 (1979)	+ 4
Canadà	31,5 (1961)	33 (1976)	+ 1,5
Usa	44,9 (1959)	46,5 (1978)	+ 1,6
Espanya	37,7 (1965)	48 (1972)	+ 10,3

FONT: A. CAVAZZANI, p. 12

La disminució d'Alemania, Bèlgica i Holanda, correspon a la complexitat de la gestió de les explotacions familiars, que en el cas holandès són organitzades sota el model "industrial" i esperonades des dels poders públics a una continua "modernització" a partir de les noves innovacions tecnològiques. A més a més, Holanda presenta una densitat de 380 habitants per quilòmetre quadrat i l'agricultura constitueix el principal sector econòmic del país. Així, doncs, és present una política i una actitud de plena ocupació i atenció de les explotacions. I és que l'ATP és més una necessitat que no pas una opció, un drap calent, que intenta pal·liar les insuficiències de les petites explotacions a partir de l'auto-explotació de la totalitat de la família (4).

"Il fenomeno appare pertanto come una "necessità" piuttosto che una scelta, come un "razionale adattamento" delle famiglie contadine che non hanno alternative diverse per migliorare le loro condizioni di vita. Tuttavia questo adattamento comporta una "intensificazione del lavoro", finalizzato al conseguimento di una vita "migliore" solo dal punto di vista di una maggiore possibilità di consumo. In particolare, si osserva una attivazione delle figure tradizionalmente "improduttive" della famiglia, come le donne e gli anziani". (Idem, p. 13)

Tomem a Catalunya. Les dades elaborades per Benelbas, a partir del cens agrari del 1972, palesen que el 40 per cent dels pagesos -caps d'explotació- es dediquen preferentment a una altra activitat productiva. L'anàlisi per comarques ens dona resultats, aparentment, sorprenents (vegeu quadre 12 i mapa) Com, sinó, explicar el percentatge superior a la meitat del Delta de l'Ebre o de comarques com el Priorat i la Ribera de l'Ebre? Assenyalem que les obres de les centrals nuclears d'Ascó s'iniciaren el mateix any 1972 i que aplegarien mà d'obra de totes les comarques de la vall de l'Ebre. La diferència extrema entre el Priorat i la Terra Alta caldria buscar, potser, en el més gran dinamisme de la viticultura d'aquesta darrera.

L'anàlisi realitzada per Ignasi Aldomà referida a El Pla d'Urgell, segons les dades de 1972, palesa que només les explotacions superiors a les vit hectàrees, amb una especialització exclusiva en la producció cerealícola extensiva, no tenen ingressos aliens. En canvi, les explotacions per sota d'aquesta dimensió, i concretament les menors de dues hectàrees, han d'acudir a la pluractivitat i el treball de les dones.

"La capacitat de maniobra de la força de treball dins de la unitat d'explotació és ben reduïda i es troba davant l'alternativa: o bé els riscos d'intensificar-se dins l'agricultura o bé els ingressos externs segurs. L'opció per aquests darrers ha estat freqüent. Les bones oportunitats d'ocupació com assalariats o en un negoci més o menys autònom han facilitat a l'Urgell la difusió d'aquestes unitats familiars mixtes caracteritzades com a agricultura a temps parcial. El desenvolupament de la

"societat de consum" i l'agro-indústria actuaria com a contenidor en el lloc d'origen (a través de comerços, indústries agràries i serveis diversos) de les unitats d'explotació agrària que al mateix temps feia ecllosionar quant a la seva autosuficiència. El resultat és una mica diferent d'altres indrets on s'imposà una emigració massiva". (I. ALDOMA, p. 96)

La recerca de M. Carme Gonzalez de l'ATP a les comarques meridionals suggereix noves hipòtesis a partir d'una discussió del concepte d'"insuficiència" del model d'"economia pagesa" plantejat per Txaiianov i E. Wolf(5). Ras i curt, si la "insuficiència" afecta els elements bàsics de l'explotació -terra, capital i força de treball- d'una manera profunda, la pràctica de l'ATP implicarà una activitat agrària cada cop més marginal. Més concretament, l'escassetat de terra conduirà a la desaparició de l'explotació del que la pràctica. Però, si la "insuficiència" afecta a d'altres necessitats sentides com a tals, com ara el manteniment d'un estatus social o incrementar el seu consum, pot suposar l'ampliació, millora i modernització de la pròpia explotació.

"En aquests casos el nivell d'"insuficiència" dels elements productius a l'hora d'iniciar l'a.t.p. és menys profund i no afecta de manera "irreversible" el futur de l'explotació. Per al pagès tindrien importància aspectes econòmics i socials diferents als de la pròpia subsistència". (M. Carme Gonzalez, 1984, p. 54)

Així, doncs, l'ATP practicada prop dels centres urbans-industrials-turístics i sense "insuficiència" dels elements bàsics de l'explotació pot, i de fet així es palesa en alguns exemples aportats per Gonzalez, significar un factor de "modernització" amb la introducció de noves tecnologies. Tot amb tot, aquesta "modernització" per la via de l'ATP té, lògicament, els seus límits i, per tant, cal contemplar-la, si més no, amb reserves.

L'ATP és la resposta més adient davant la crisi de l'explotació familiar agrària i la reestructuració dels sistema capitalista? Deixem la resposta a la persona que més i millor ha estudiat el tema, Miren Etxezarreta:

"La ATP consisteix, doncs, en un sistema que permet un nivell d'ingressos més alt però basat en el sobretreball de la família del pagès, en una autoexplotació que en unes altres condicions probablement no seria consentida. ¿Aquesta és un fórmula adequada a l'era de la tecnologia avançada? (...) Després de més de dos-cents anys de revolució industrial resulta que per poder viure cal treballar sense parar. No hi ha gaire opcions. Si un no té feina s'ha de quedar a l'explotació familiar -fins a cert punt, perquè les explotacions prou per a unes quantes famílies adultes- i si esporàdicament pot trobar, o crear, llocs de treball temporals no li quedarà més

remei que dedicar-s'hi (...) Si es copsa amb claretat aquesta naturalesa de l'ATP s'hi podrà lluitar i mirar de transformar un sistema que nega a una part majoritària de la població, particularment de la població agrària, el dret a gaudir dels avantatges que el progrés tècnic pot proporcionar". (M. ETXEZARRETA, 1984, pp. 25-26).

*** L'atzucac de l'explotació familiar agrària.**

Hem parlat de la crisi de l'agricultura tradicional en els anys setanta i ara ens toca parlar de la crisi de l'agricultura "moderna" iniciada a mitjats dels anys setanta. Sempre, és clar, interpretant el concepte de crisi en el sentit de transformacions o reestructuracions. El drama és "que en España la crisis de la agricultura moderna comenzó cuando todavía no se había consumado plenamente la crisis de la agricultura tradicional" (6). Miguel Boyer deia, tot just arribat al Ministerio de Economía y Hacienda, que la reestructuració agrària seria més intensa que la reestructuració industrial.

La situació de l'agricultura catalana, com hem apuntat, no és la mateixa que la dels altres indrets de l'Estat, tanmateix els pagesos catalans tampoc se les mamen dolces. I concretament l'explotació familiar.

El mateix Jordi Peix, un dels tècnics fundadors i orientadors de la Unió de Pagesos, i posteriorment un dels alts càrrecs de la conselleria d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya, apuntava al bell mig de l'eufòria de la transició democràtica, l'estiu del 1978:

"Si exigim rendabilitat a una indústria i, per això, cal concentrar-la, crec que també cal exigir que l'agricultura s'hagi de concentrar, crear grans unitats productives. Hi ha d'haver emigració, no dic del camp a la ciutat, però sí trasvassament de sectors de producció". (citat per I. ALDOMA, p. 215)

Qui avisa no és traïdor. I Jordi Peix ho ha reiterat una pila de vegades sense embuts, ans al contrari, convençut que el nombre adequat d'explotacions hauria d'estar al voltant de les cinquanta mil. D'antuvi, doncs, sobren la meitat (tanmateix, ningú diu que han de fer els que pleguin. Potser s'espera tranquil·lament la jubilació dels seus explotadors? Ben segur, menys mals de caps). I quines tenen el dret a sobreviure? La resposta és de rebut: les més rendibles. I quines són les més rendibles?

"Modernitzar-se seguint les línies que assenyalarem. Es un carní que, tanmateix, és reservat a una minoria: els qui tenen més mitjans per invertir i disposen de mitjans de producció superiors (entre ells la terra, el més difícil d'aconseguir perquè té uns usos alternatius disponibles que fan que se n'apugi el preu). Aquest procés té lloc ara mateix. El duen a terme els pagesos que tenen més mitjans i molts que amb un esforç terrible de tots els membres de la família volen arribar en aquest nivell.

Només ho aconseguiran una minoria i amb moltes dificultats. Les unitats de producció agrària cada vegada seran més grans i cada vegada més poques". (M. ETXEZARRETA, 1984, p. 22)

Ningú discuteix la possibilitat de que en algunes zones, com el Baix Camp (M. D. GARCIA RAMON), les explotacions familiars hagin estat les protagonistes de la "modernització" agrícola. Però, així mateix, ningú posarà en dubte que les grans explotacions capitalistes, les que després descriuren com "model californià", juguen en camp propi. I, és clar, seguint amb el símil futbolístic, l'àrbitre (l'Estat) acostuma xiular fora de joc als visitants (les explotacions familiars).

La qüestió, tal com la planteja Jordi Bacaria, és defugir de discussions abstractes -és a dir de models socials- i contar les faves. No hi han, des d'aquesta perspectiva, explotacions familiars o empresarial, tan sols explotacions rendibles. En altres paraules, i utilitzant un altre símil que ha fet fortuna en els darrers anys (importat de la Xina pel president González), no hi han gats blancs o negres, només gats que cacen ratolins.

Beneibas (1981) diu que l'empresa familiar agrària, un model àmpliament estès a la nostra agricultura, pot tenir una certa estabilitat i viabilitat econòmica en la mesura que pugui optar per l'estratègia de la intensificació productiva, és a dir maximitzar la renda que s'obté per unitat de superfície. Les millors aportacions de la tecnologia a l'agricultura catalana han estat precisament innovacions "land-saving", que permeten una ocupació més gran de treball i, alhora, una producció superior per hectàrea.

En cap cas no discutim els resultats obtinguts en les investigacions citades, sinó en el pas d'aquestes conclusions a l'existència d'un dualisme tecnològic que emergeix d'un dualisme estructural. En altres paraules,ensem que és possible demostrar que fins i tot les explotacions que ocupen treball familiar introdueixen innovacions per estalviar treball (familiar i assalariat) i que les explotacions que ocupen assalariats també introdueixen innovacions per estalviar la terra. És a dir, dinàmicament el dualisme tecnològic no existeix de manera absoluta i, per tant, no serveix per explicar la dinàmica de les transformacions o el model agrícola català dels darrers anys". (J. BACARIA, 1984(a), p. 16)

S'ha acabat, doncs, la polèmica sobre la qüestió agrària iniciada pel debat marxista-kautskià. Una polèmica, com seguiria dient Bacaria "complexa i fins a un cert punt estèril". S'ha acabat la qüestió social al camp, tan sols resta, d'important, la qüestió econòmica. S'han acabat els pagesos i els propietaris, només queden marginals i innovadors. No endebades, el terme "empresa" i el de "professional"

són usats abastament. Els termes "treballador de la terra" i "pagès" són completament oblidats. Les cooperatives són, o han de ser, empreses, i així se les anomena, cada cop més, empreses cooperatives deixant pel recorri el nom de societats o sindicats agrícoles.

"Es un lèxic que coincideix al peu de la lletra amb el que usa l'estat en les seves disposicions legals i discursos referents al camp. Es proclama que la unitat d'explotació constitueix una "empresa", unitat productiva com la dels sectors industrial i comercial, i que el qui es dedica a l'agricultura és un "professional", terme completament assèptic, que ve a definir una independència econòmica fonamentada en el domini d'una tècnica". (I. ALDOMA. p. 225)

El domini del llenguatge és una de les característiques inherents al poder (recordem que en el principi fou el verb i Déu posà nom a totes les coses). I, en aquest sentit, el nou vocabulari expressa quelcom més que una moda. El canvi, per exemple, dels rètols de les oficines de les caixes rurals no és simplement una qüestió de noms, sinó la manifestació de la pèrdua dels pagesos del control d'unes entitats de crèdit sovint creades per ells mateixos amb molts d'esforços (7). I així, a les explotacions familiars, se'ls hi nega el pa i la sal. Reeixir, com suggeria la Miren Ètxezarreta, és cosa de pocs, d'aquells disposats a realitzar un esforç personal-familiar, econòmic i social, aquest sí, olímpic. L'endeutament és l'angoixa de cada dia, la qual es pot convertir en un viatge de prunes a la més mínima riavallada de preus. Es quan els nombres no quadren, quan la remuneració es situa per sota dels costos d'explotació. I d'això en saben un niu els productors d'aveïlles del Camp de Tarragona, d'aquelles explotacions familiars que, com suara indicavem, havien estat protagonistes de la transformació agrícola (8).

L'explotació familiar, ara més que mai, es troba en un atzucac, en un cul de sac. Les grans mobilitzacions pageses dels anys setanta es realitzaren sota el clam unànim i unitari: "Volem viure de la terra". Fins i tot aquests fou el lema que presidí el I Congrés de la Unió de Pagesos, l'any 1976, tot i que en una ponència s'afirmava: "no hi ha terra cultivable suficient per poder-ne lliurar a tots els treballadors del camp en quantitats suficients". El mateix sindicat, defensor aferrissat de l'explotació familiar, reconeixia el camí "irreversible" a la concentració de la propietat i a la seva gestió empresarial. Tot amb tot, hi havia propostes, base social, voluntat, condicions socio-polítiques, per apostar per la viabilitat de l'explotació familiar. I estudis de gran vàlua. En aquest sentit, es manifestava la recerca rigurosa de L. Benelbas. No debades, és realitzada en el període de la transició democràtica, en què les propostes econòmiques, socials i polítiques dels sectors populars aplegaven més consens, i de les quals l'autor no n'era pas aliè, ans al contrari, un convençut pregoner (9).

"Cal tenir present que el model que permet un cert equilibri a la petita explotació familiar agrària, que es localitza en una àrea amb una estructura d'ocupació equilibrada, amb possibilitat de recursos hidràulics, amb bones comunicacions, etc., es presenta a zones on és màximament factible el desenvolupament urbà, industrial o de segona residència. Les zones on és possible assolir les condicions d'equilibri de l'explotació familiar que en garanteixin la viabilitat econòmica, són les sotmeses a una pressió més gran de la demanda per al seu ús no agrari. Per tant, heus aquí una contradicció greu: les terres que permeten una agricultura familiar competitiva són les corren un risc més gran de desaparició. Potser la política territorial podrà atenuar els efectes d'aquesta contradicció". (L. BENELBAS, 1961, p. 216)

Tanmateix, l'ensulsiada de les forces d'esquerra, molt especialment dels socialistes, a les primeres eleccions al Parlament català del 1980 esvaní la possibilitat d'una política territorial transformadora, si més tal com la plantejava Benelbas. La situació d'aquests darrers anys ha agreujat els desequilibris territorials i ha profunditzat en el desenvolupament del model urbà-industrial, que, com assenyala Benelbas, s'anà menjant les terres que permetien una agricultura familiar competitiva. Així, doncs, som testimonis de l'espoliació del rera país i de la marginalitat, si més no, de l'explotació familiar agrària en benefici de la gran empresa, de l'anomenat "model californià".

* L'espollació del rera país.

Hem fet nostra la tesi de que el canvi a l'agricultura catalana de les darreres dècades no es pot deslligar del desenvolupament urbà-industrial. Ara, voldriem afegir una nova consideració: la voracitat del model de creixement urbà-industrial ha provocat l'espollació del rera país (10). Res de nou, aquest és un procés, com hem vist, iniciat tot just a cavall del segle. La novetat, però, escau en l'accleració del procés fins dibuixar una Catalunya desequilibrada i concentrada en la franja litoral:

"La franja litoral, amb la massiva presència industrial i el continuïum urbà en forma de grans i mitjanes ciutats i centenars de polígons residencials, consumeix el 75 per cent de l'energia total disponible per a Catalunya, entre la produïda aquí i la importada. Tot plegat fa que la resta del territori hagi d'estar disponible per alimentar la insaciabilitat d'aquesta estructura devoradora d'aigua, energia i productes naturals". (X. GARCIA, p. 9)

El fet, però, més transcendent, al costat d'aquesta espoliació de recursos humans i naturals, és la implantació de les anomenades indústries d'enclavament i el progressiu trasllat d'empreses intenses en mà d'obra a les comarques de l'interior.

Jaume Morón (1982) ha analitzat en un article les condicions d'aparició de les indústries d'enclavament a les comarques Meridionals i les situava en el context històric de la crisi del franquisme. El cas considerat per Morón és el que ell anomena "model petroquímic" al camp de Tarragona, que incidí sobre l'anorreament de l'agricultura de la plana al·luvial del riu Francolí en monopolitzar les millors terres de conreu per a la seva ubicació i el cabals d'aigües subterrànies per al seu funcionament. Aquesta indústria d'enclavament implica la desaparició d'una bona part dels conreus, la modificació dels sistemes de regatge emprats fins aleshores -amb el consegüent endeutament dels pagesos- i l'aparició de l'agricultura a temps parcial.

Més suggestiu és l'estudi de Jordi Ferrús (1984) referit a la construcció de les centrals nuclears d'Ascó i la transformació de les relacions de patronatge. La història de les centrals nuclears d'Ascó, des de la informació primària que pregonava la instal·lació d'una fàbrica de xocolata, és per a sucra-hi pa. Subratllem, ara i aquí, el procés d'espoliació dels pagesos, amb la compra de les

seves terres a preu ridículs, i l'aprofitament dels sectors benestants, els quals assoliren vendre a millor preu i assegurar-se el control de la mà d'obra tot i que, ara més que mai, supeditats als interessos dels sectors dominants del món urbà-industrial.

"S'estableix així una jerarquia de patronatge o de paternalisme: les empreses o alguns càrrecs directius de les mateixes -caps de secció- esdevenen patrons locals, i aquest dels seus clients, parcera, arrendataris, jornalera i obrera que els hi demanen que els "col·loquessin" a la Nuclear, que els hi trobessin feina. El patró local es converteix en un intermediari entre els interessos de les elèctriques i els interessos de la mà d'obra autòctona, inclinant sempre la balança a favor dels primers". (J. FERRUS, 1984, p. 19)

Tot amb tot, la construcció de les centrals nuclears d'Ascó transformà radicalment el paisatge ecològic, econòmic, demogràfic cultural i polític de les comarques de la Ribera d'Ebre, Terra Alta i Priorat. Molts pagesos deixaren el conreu de la terra, si més no com activitat preferent, i els seus fills, no cal dir-ho, canviaren la perspectiva de l'explotació familiar per la de la Nuclear. Un simple manobre treballant a la Nuclear guanyava en tres mesos més que en un bon any de collita. La construcció de les centrals nuclears provocà canvis en les relacions econòmiques en un radi no inferior als cinquanta quilòmetres. Els salaris pujaren, així com el preu del sòl, els lloguers i el cost de la vida. Flix i les dues Mores esdevingueren el "Dodge city" de la zona: s'obriren nous bars i locals recreatius, des de discoteques, locals de bitlles fins a cases de prostitució; els joves circulaven en cotxes de nova trinca i penetrà amb força el sindicalisme democràtic i el haixix.

Les indústries d'enclavament, tal com diu Ferrus, no deriven en un procés d'urbanització megalopolità, tal com seria el "model petroquímic", sinó un procés que condueix a la presència simultània del conreu de la terra i del treball assalariat eventual durant el període de construcció -així com, en l'exemple de les Nuclears, d'un contingent de mà d'obra immigrada- i a la transformació de les relacions de patronatge. El caciquisme, paternalisme i control del mercat laboral, canviarà de sector productiu: ara esdevindrà industrial.

La industrialització de l'espai central català, localitzat principalment al voltant de l'autopista Barcelona-Saragossa, s'ha produït a partir de la instal·lació d'indústries intensives en força de treball i, per tant, no ens ha d'estranyar que comarques com la Conca de Barberà experimentin l'índex de creixement més elevat, proporcionalment, és clar, d'actius industrials. Dit d'una altra manera: les fàbriques intensives en mà d'obra tanquen les portes de la faixa industrial de Barcelona i es traslladen Catalunya endins a la recerca d'un menor cost salarial i d'una menor

conflictitat laboral. De mostra un botó: l'empresa "Simo" de Montblanc oferix una prima de vint mil pessetes anual a canvi de no perdre una sola hora laboral per motiu de vaga.

La regressió industrial de la faixa industrial de Barcelona en benefici, en el millor dels casos, del rerepaís cal contemplar-la particularment en nombre d'actius industrials. Vull dir que en aquesta zona s'ha produït un increment de les indústries intensives en capital, substitutives de mà d'obra a partir de la profunda transformació tecnològica, que necessiten assalariats, tècnics i professionals, altament qualificats. I, és clar, l'ampliació quantitativa del sector dels serveis. En aquest sentit, el centre metropolità continua remenant les cireres i dominant el rerepaís. Tot i què, com diu Francesc Roca, la burgesia catalana dels anys seixanta i setanta cal cercar-la a les vores del Rin i la dels anys vuitanta a la faldilla del Fugijama.

El rovell de l'ou, però, en aquests darrers anys s'ha estès de l'àrea metropolitana de Barcelona per tot el litoral. Concretament han sorgit dues altres grans àrees metropolitanes: el Camp de Tarragona i el Gironès-Baix Empordà-La Selva. El triangle Tarragona-Reus-Valls, amb l'afegit de Vila-seca i Salou, ha xuclat el 40 per cent del total de les inversions catalanes de la darrera dècada. L'altre triangle d'or és el format per Girona-Palafregell-Blanes, en el qual hi resideixen temporalment al voltant de deu milions de persones.

L'espoliació del rerepaís ha afectat durament a una de les zones potencialment més riques i dinàmiques del sector agrari: el Delta de l'Ebre. La regressió del Delta -el cap de Tortosa ha retrocedit 2,5 quilòmetres en cent anys- s'ha accelerat, així mateix, en aquests darrers anys fruit, d'una banda, dels envassaments de Mequinença, Riba-roja i Flix, que retenen en el seu fons el 90 per cent dels sediments que abans arribaven a la desembocadura, i, de l'altra, de la regulació cada cop més intensa de la conca de l'Ebre. La inauguració del trasvassament d'aigua de l'Ebre pot provocar, entre d'altres coses, la salinització de les terres de conreu. Tot amb tot, l'aigua es imprescindible pel manteniment i ampliació del "model petroquímic" del Camp de Tarragona -el qual ha exhaurit els pous del Camp, amb el consegüent perill de salinització- i assegurar l'increment de consum de l'àrea metropolitana de Barcelona. Tot plegat, servir, un cop més, al desenvolupament del model de creixement urbà-industrial. Tal com diu Xavier Garcia:

"Les grans àrees urbanes, doncs, es reconverteixen en culturals i de serveis, mentre les perifèriques, que ja han estat històricament exportadores de matèries primeres, béns d'estalvi i força de treball, arpleguen les escornalles de la

indústria manufacturera i continuen assumint el paper de ser plataformes d'implantació de les grans unitats energètiques (nuclears a l'Ebre, centrals de bombeig al Pirineu -que gasten l'excedent no consumit d'aquelles nuclears-, polígons químics al Tarragonès, Baix camp, línies d'alta tensió, gaseductes, oleoductes, etc), de grans unitats hidràuliques (transvasaments entre conques: Ter-Llobregat, Gaià-Francolí o els previstos Ebre-Llobregat o riu Montsant cap a la indústria de Tarragona, o el mateix pantà de Riab), de grans unitats d'extracció minera(urani a Osona-Garrotxa -Selva, carbó al Pedraforca, lignits a la Segarra), de grans unitats comercials (grans hipermercats) i de grans unitats turístiques (pel seu impacte, sobretot, els ports turístics)". (X. GARCIA, p. 13)

Xavier Garcia encara es deixa un altre factor important: la voracitat urbanitzadora del sòl agrícola arran de l'anomenada segona residència i de les noves necessitats generades, és a dir, piscines, camps de tennis, circuits de trials... No és, ara i aquí, el moment de realitzar valoracions de tipus social o cultural. Simplement, des del punt de vista econòmic això ha implicat un factor distorsionador de l'ús i valor de les terres de conreu. Vull dir que l'augment de preus de les terres generat en els darrers anys ha tingut més relació amb actituds especuladores d'origen urbà-industrial que no pas amb la rendibilitat de l'explotació agrària. No debades, per molts pagesos el pas de l'autopista, oleoducte, gaseducte, de la línia telefònica o elèctrica, per les seves terres ha estat rebuda com aigua d'abril. I, com és sabut, a l'abril cada gota val mil. Els diners rebuts, sobretot després de la intervenció d'assessors jurídics, han suposat la millor collita de molts anys.

Tot amb tot, l'increment de població estacional, en determinats pobles s'arriba a duplicar la població de fet, ha provocat un niu de problemes. Les necessitats de consum d'aigua -recordem la construcció de piscines per tot- sobrepassa, sovint, les disponibilitats i, per tant, s'ha de restringir i a cops portar-la amb camions-cisternes. La capacitat dels serveis públics, recollida d'escombraries o assistència mèdica, esdevé insuficient.

Així, doncs, el model de desenvolupament urbà-industrial accelerat en aquests darrers anys ha conduit Catalunya a un desequilibri territorial sense precedents i sens dubtes penillós. La constatació d'aquests desequilibris territorials no ens pot fer caure en el parany de la divisió entre una Catalunya urbana i una Catalunya rural. Cal fer atenció als canvis demogràfics -el 80 per cent de la població viu en 78 ciutats de més de deu mil habitants- i el model de creixement urbà-industrial escampat arreu.

Tanmateix, per curar-me en salut, voldria afegir que seria erroni plantejar la identitat "menor població = menor renda", ans al contrari, comarques com la Vall d'Aran, el Baix Penedès, el Baix Empordà, la Selva i l'Alt Empordà són les que gaudeixen de les més grans rendes per càpita de Catalunya, mentre el Barcelonès ocupa el setè lloc, el Vallès Occidental el vint-i-setè, i el Baix Llobregat el trentè.

• El repte de la Cee: l'agricultura com empresa.

El procés d'industrialització massiva i accelerat de les darreres dècades féu passar per l'adreçador a la majoria d'explotacions familiars de casa nostra. Les que han sortit del pas i assolit una certa viabilitat en la seva reconversió empresarial es troben en un cul de sac. I tot fa pensar que, davant el repte Comunitari -amb l'entrada en vigor el 1993 de l'Acta Unica Europea, és a dir, la lliure circulació de mercaderies i capitals- han fet salt i poden traspasar. A tot estirar podran sobreviure en la marginalitat per la via de l'ATP o incrementar el seu procés de proletarització, és a dir, de dependència, total i absoluta, del complex "agro-industrial".

Sembla, doncs, que després de cents anys de discussió sobre la qüestió agrària, la realitat ve a donar la raó a la teoria clàssica del capitalisme i del marxisme ortodoxe referent a la superioritat tècnica i econòmica de la gran empresa agrícola, tal com s'havia manifestat en el sector industrial, amb el model de fàbrica (concentració de mà d'obra i de capital), arran de la segona revolució industrial. En aquest sentit, la gran empresa agrícola seria la única forma productiva adient al nou tipus d'industrialització amb uns menors costos d'explotació, ja que gaudeix d'una més gran disponibilitat de capital per a la seva adaptació i desenvolupament, cada cop més lligat a la investigació científica. Comptat i debatut, "model californià" descrit en l'apartat referent als Usa.

Arrabats en aquest punt, les hipòtesis deixen de referir-se al passat per a endinsar-se en el sempre enrevesat terreny de la futuritat i, per tant, és difícil exposar-les i discutir-les. Tot amb tot, se'm permetrà unes breus reflexions a tall de conclusió.

Henri Nallet (1982), que recordem fou ministre d'agricultura en un dels darrers governs socialistes francesos, fa esment de la consolidació de l'explotació familiar a França i opina que aquesta, malgrat la teoria clàssica capitalista i marxista ortodoxa, ha estat l'agent de les transformacions agràries i continuaran jugant un paper protagonista.

"Ci si consenta infine una ultima osservazione: questa resistenza o questo trionfo dell'impresa familiare o individuale non è comune solo alla Francia. Al contrario esso è un fenomeno generale di tutta l'Europa occidentale e si potrebbero estendere le stesse osservazioni anche all'Olanda o alla Germania occidentale. Anche gli Stati Uniti non costituiscono una eccezione; se si esclude il caso molto particolare della California, il grosso della produzione zootecniche, proviene da

aziende familiari, certo di grandi dimensioni, ma che restano del tutto paragonabili nelle loro strutture fondamentali alle loro omologhe europee". (H. NALLET, pp. 149-150)

Així, doncs, el "model californià" és l'excepció d'una regla que encara situa al bell mig les explotacions familiars. Tanmateix, continuà la producció de capítols de "Falcon Crest" -una de les sèries televisives nordamericanes de més èxit a l'Europa Comunitària i que, més enllà dels embolics familiars característics d'aquests substituïts dels senals radiofònics, gira al voltant d'una gran empresa vitivinícola- i els nostres atamats productors de cava prenen bona nota. Reprenem, però, el diàleg amb Nallet. D'antuvi donem un cop d'ull a l'evolució del nombre i de la dimensió mitjana de les explotacions agrícoles Comunitàries en la darrera dècada.

NOMBRE I SUPERFICIE MITJANA DE LES EXPLOTACIONS AGRÍCOLES DE LA CEE (1975-1985).

Països	Núm Explotacions (1000)		Dimensió mitjana	
	1975	1985	1975	1985
Alemania	904,7	703,3	13,8	16,9
Bèlgica	105,6	82,2	13,9	16,7
Dinamarca	129,8	91,3	22,6	31
Grècia	758	706	4,3	5,7
França	1.209	974	24,3	29,2
G. Bretanya	271,5	242,5	64,3	69,4
Holanda	143,8	120,9	14,4	16,7
Irlanda	227,9	220,1	22,3	2,7
Itàlia	2.144,6	1.891,8	7,5	8
Luxemburg	5,6	4	23,5	31,5
EUR 10	5.900	5.037,4	15,3	17,4
Espanya		1.524		15,3
Portugal		349,5		8,9

FONT: Comisión de las comunidades Europeas, La situación de la agricultura en la Comunidad. Informe 1987

D'una banda, han desaparegut més de vuit-centes mil explotacions (el 14 per cent), però, per l'altra, l'augment de la dimensió mitjana de les explotacions ha estat modest.

L'anàlisi particularitzat de l'evolució de les explotacions atenent a la seva classificació per dimensions reflecteix una mirva en tots els grups menys en un: el d'explotacions de més de cinquanta hectàrees. Fins i tot a França, per seguir amb el cas exposat per Nallet, l'únic nombre d'explotacions que augmenta és el de més de cinquanta hectàrees. I, fixem-nos, França perd prop del 20 per cent de les seves explotacions agràries.

Nallet argumentaria que, lògicament, encara s'ha de reduir el nombre d'explotacions i les que resten han de fer-se més grans. Quantes més han de desaparèixer? Com de grans s'han de fer? I, sobretot, que en fem dels que pleguen? Aquestes, entre d'altres, són preguntes que cal respondre. Tanmateix, mentre rumiem les respostes fins escalfar-nos el cap, hom decideix que, per exemple, s'han d'arrencar dues-centes mil hectàrees de vinya a l'Estat espanyol. Ben pagades, és clar. Vull dir que dia a dia va prenent cos un problema en el qual les explotacions familiars van quedant més difuminades o subordinades. I és que el problema no és, exclusivament, la política de preus o les subvencions sino el model social en que fonamenta el desenvolupament de l'Europa Comunitàna. Intentaré explicar-me.

L'explotació familiar, conceptualment, ha estat defensada per tres grans corrents de pensament: la paralista, la populista i la del socialisme reformista. La primera, coneguda en d'altres indrets com "ruralista", es fonamenta en l'antinomia "mcrafi" Camp-Ciutat, simplificant: la ciutat és el pecat i el camp la reserva espiritual. La concepció populista, de la corda de Txaiánov, gira al voltant de la noció

d'“economia pagesa”, en la qual l'explotació familiar pot satisfer les necessitats dels seus membres, és a dir una agricultura parcialment orientada al mercat i, per tant, basada en l'autoconsum. El socialisme reformista -recordeu els exemples de França i Itàlia- posa l'accent en les formes d'ajuda mútua i de cooperació. Ningú pot negar la gran importància històrica d'aquests tres corrents de pensament i les seves plasmacions en diferents èpoques i països. Nogensmenys, en l'actualitat els dos primers han fet figa i el tercer és en plena reestructuració.

El discurs conservador, pregoner d'uns valors tradicionals immutables, s'esvaeix davant una món que ha deixat de córrer per començar a volar. Fins i tot des del punt de vista electoral -recordem que la Pac (la Política Agrària Comunitària) ha estat sempre sotmesa a les pressions dels districtes conservadors dels respectius països-, cada cop més aquest sector d'opinió va perdent pes específic i influència. Traspassats els populistes russos, els nostres anarcosindicalistes i els darrers “hippies”, el model social de l'“economia pagesa” sembla difícil de surar, si més no als països penetrats fins al moll de l'os per la industrialització (l'experiència del Kmer a Cambodja, de transferir per decret la població del camp a la ciutat i la de la ciutat al camp, no crec que ens pugui servir). Potser l'única tradició que conserva determinat predicament sigui el socialisme reformista a través del cooperativisme. Però li cal, sobretot a casa nostra tal com veurem més endavant, una nova reformulació que conjumini les noves formes de funcionament de tipus empresarial amb els principis bàsics de solidaritat i gestió democràtica. Una tradició i unes experiències concretes, en alguns països de gran vitalitat, que no podem perdre de vista si de debò volem elaborar una interpretació satisfactòria de les formes de desenvolupament del sector agrari en benefici, és clar, de les explotacions familiars.

Diu l'adagi que quan una cosa es mou tu ja no ets al mateix lloc. I les coses han canviat molt en aquests darrers cents anys. I concretament pels pagesos que han passat de clamar “la terra pel qui la treballa” a “volem viure de la terra”, fins darrerament, amament el lema del IV Congrés de la Unió de Pagesos, “Pel futur de l'explotació familiar avancem amb la Unió”.

Al capdavall, els treballadors del camp han deixat de ser pagesos per a esdevir obrers. Un judici que es fonamenta en raonaments de tipus econòmic: en el model de gestió empresarial de les explotacions i la proletarització per la via de l'ATP o la subordinació al complex “agro-industrial”. Però, així mateix, fonamentat en criteris de tipus socio-culturals. I és que, a l'ensem del pas de pagesos a obrers, s'ha produït una transformació tant o més transcendent, si més no complementària, el pas de pagesos a ciutadans.

NOTES CAPÍTOL VI. DE L'AUTARQUIA A LA CEE.

1) El millor estudi sobre aquest tema és, sens dubtes, el de Carme MOLINERO i Pere Ysàs, "Patria, Justicia y Pan". Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951, Barcelona, 1985.

2) La població activa agrària del conjunt de l'Estat espanyol, malgrat la forta davallada experimentada (el 50% el 1950, el 43% el 1960, el 29% el 1970 i el 16% el 1981), dobla gairebé la mitjana comunitària, situada al voltant del 8 per cent. Segons fonts comunitàries, referides a dades del 1986, només Grècia, amb el 28%, i Portugal, amb el 22%, superen el percentatge espanyol. En canvi, Catalunya, presenta un percentatge similar al d'Alemania i Holanda, per sota de França (7%) i d'Itàlia (10%) i per sobre de la Gran Bretanya (2,6%) i Bèlgica (2,9%).

3) L'evolució de la superfície de la terra entre el 1941 i el 1984 ens permet observar una lleugera disminució de les terres de conreu i dels prats en benefici del terreny foresta i el sòl urbà-industrial. Les dades referides específicament a les terres de conreu ens indica ja amb una més gran claretat l'evolució d'un determinats conreus en perjudici d'altres. Així, doncs, veiem com augmenten la seva superfície els cereals, els fruiters i prats artificials, mentre la vinya i l'olivera davallen en dues terceres parts i una tercera part, respectivament.

EVOLUCIO DE LA SUPERFICIE DE LA TERRA: 1941-1984 (1000 HA)

	<u>1941</u>	<u>1984</u>
Terres de conreu	1.098,8	1.034,4
Prats i pastures	338,0	317,9
Terreny forestal	1.248,7	1.318,8
D'altres superfícies	462,7	522,1
TOTAL	3.193,2	3.193,2

Terres de conreu

Cereals	316	375
Llegums	32,5	10,1
Patates	53,1	20,6
Hortalisses	21	37,1
Prats artificials	60,2	146,3
Fruiters	112,3	156,5
Alfals	24,3	60,3
Vinya	240,6	102,5
Olivera	211,1	130,1
D'altres	52	56,9
TOTAL	1.098,8	1.034,4

FONT: Ministerio de Agricultura Pesca y Alimentación.

4) A França, l'ATP és comuna en les explotacions inferiors a les vint hectàrees, on les rendes no agràries representen el 75 per cent del total; disminueix en les de tipus mitjà i torna augmentar a les grans. En el mateix sentit, als Usa el 70 per cent de la renda dels petits pagesos prové de fora de la seva explotació agrària. (vegeu l'article d'A. CAVAZZANI)

5) Prenent com a base el factor de la terra -"La tierra como motivo" (1982)- Josepa Cucó ha realitzat un interessant estudi sobre les actituds dels pagesos i els propietaris, i els models socials de comportament que se'n deriven, a dos pobles del País Valencià.

6) La cita correspon a la introducció de Carlos Barciela del tercer volum de la Historia Agraria de la España Contemporánea (pp. 445-446). Les causes de la crisi, segons Barciela, són l'encaniment de l'energia i de les matèries primeres i confecciona un quadre (p. 443) prou aclaridor amb els elements que intervenen en la crisi de l'agricultura moderna.

7) En els darrers anys han desaparegut la Caixa Rural Provincial de Reus, la Caixa Rural Provincial de Girona i la Caixa Rural del Pirineu, les dues primeres absorbides per Caja-madrid i la tercera per la Caixa de Barcelona. Totes aquestes operacions han reduït la importància del sector de Caixes Rurals de Catalunya d'una manera considerable, car les tres institucions esmentades representaven, pel seu volum de recursos aliens, prop de la meitat del total. La desaparició d'aquestes tres caixes rurals era esdevingut inevitable des del moment que no hi hagué acord entre elles i el sector públic, representat pel Banco de Crédito Agrícola i pel Fons de Garantia de Cooperatives de Crèdit, per tal de dur a terme el pla de sanejament que exigia la seva delicada situació financera. (vegeu: A. RODRIGUEZ, pp. 58-63)

8) El dia 9 de maig de 1988, quatre-cents pagesos del Camp de Tarragona es manifestaren per primer cop a Brussel·les en protesta per la greu situació dels productors de fruits secs. Els preus s'havien ensorrat quan, entre d'altres factors, la Cee, malgrat ser un producte deficitari dins la Comunitat, autoritzà la importació d'avellanes procedents, principalment, de Califòrnia i Turquia. Segons l'estudi elaborat per l'Associació de Regants de les Comarques del Francolí i Gaià, el conreu de l'avellana havia deixat de ser rendible, ja que els costos d'explotació -assenyalem les grans despeses realitzades en el rec gota a gota- sortien a 314

pessetes quilo i el preu de mercat s'havia situat per sota les dues-centes. (vegeu: "DIARI DE TARRAGONA", 24-V-1988). Recordem que el 90 per cent de la producció d'avelanes espanyoles és concentrat al Camp de Tarragona.

9) Aleshores, León Benelbas era un membre destacat de la comissió agrària del Psuc i col·laborador habitual de la secretaria tècnica de la Up. Després de la realització de la seva tesi doctoral, el 1980, es traslladà a la Universitat de Berkeley, d'on sortí, el 1983, per a incorporar-se a l'àrea de direcció del Ministerio de Economía y Hacienda del govern del Psoe.

10) El concepte, i no poques idees, el prenem de Xavier Garcia, "L'espoliació del rerapais" ("EL MON", núm 293, 3-XII-87, pp. 8-13.)